

Konrad Buczkowski*

Oszustwo kredytowe (art. 297 k.k.) – ocena skuteczności zwalczania patologii w pozyskiwaniu środków na cele gospodarcze

1. WSTĘP

Przestępstwo oszustwa kredytowego¹, określane w piśmiennictwie również jako kapitałowe², finansowe³ albo karalnej dezinformacji instytucji finansowej⁴, pojawiło się w polskim ustawodawstwie jako reakcja na zmiany systemu gospodarczego i wprowadzenie konkurencyjnego rynku usług bankowych, a wraz z nim zachowań mających na celu wyłudzenie środków z systemu finansowego, nie tylko o charakterze pieniężnym.

Znaczenie sektora bankowego dla rozwoju gospodarki wolnorynkowej nie podlega dyskusji. Banki jako instytucje kredytowe poprzez swoje działania wpływają w sposób znaczący na funkcjonowanie podmiotów gospodarczych, udostępniając tym ostatnim środki na prowadzenie zamierzonych działań. Nie będzie przesadą twierdzenie, że udzielanie dodatkowych funduszy, w różnej postaci i for-

* Konrad Buczkowski jest asystentem w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości oraz Zakładzie Kryminologii INP PAN.

¹ Tak O. Górniok w: O. Górniok, S. Hoc, M. Kalitowski, S. Przyjemski, Z. Sienkiewicz, J. Szumski, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, *Kodeks karny. Komentarz*, Gdańsk 2005, t. 2, s. 440; K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze. Poradnik wraz z przykładami aktów oskarżenia oraz wykazem i tekstami aktów prawnych*, Warszawa 2000, s. 20. Jak zauważa O. Górniok, „nazywanie go oszustwem kredytowym, mimo że zawierający go przepis udziela ochrony także kilku innym instytucjom gospodarczym, będącym w większości instrumentami interwencjonizmu w sferze działalności gospodarczej, uzasadnia fakt, iż to właśnie kredyt jest, jak dotychczas, najczęściej atakowaną z tych instytucji” – zob. O. Górniok, *Przestępstwa gospodarcze. Rozdział XXXVI i XXXVII Kodeksu karnego. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 26.

² Por. S. Zółtek, *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Warszawa 2009; S. Paweła, *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu oraz przestępstwa i wykroczenia skarbowe*, Warszawa 1998. Zauważyć jednak należy, że posługiwanie się określeniem „oszustwo kapitałowe” w odniesieniu do czynu z art. 297 ustawy z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 ze zm.), dalej jako k.k., jest niewłaściwe, gdyż przyjęło się, że nazwa ta dotyczy czynu z art. 311 k.k. Tak O. Górniok w: *Prawo gospodarcze i handlowe. Prawo karne gospodarcze*, O. Górniok (red.), Bydgoszcz 2003, t. 10, s. 85.

³ Por. J. Skorupka, *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 89; J. Skorupka, *Karnoprawna ochrona wierzycieli*, Toruń 2001, s. 85.

⁴ Por. R. Zawłocki w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do artykułów 222–316*, A. Wąsek (red.), Warszawa 2005, t. 2: s. 1167 i 1168; R. Zawłocki, *Oszustwa gospodarcze. Analiza przepisów art. 297 i 298 k.k.*, „Monitor Prawniczy” 2003/6, s. 267 i 268.

mie, na prowadzenie działalności gospodarczej jest jednym z filarów gospodarki wolnorynkowej.

Z tego też powodu banki, i cały system bankowy, należą do jednych z najbardziej narażonych na działania przestępcze sektorów gospodarki. Przeszłości wymierzone w sektor bankowy podważają zaufanie do instytucji banku i mają ogromny wpływ na całą sferę działalności gospodarczej.

Największą grupę przestępstw popełnianych na szkodę banków stanowią te o charakterze finansowym. Działania przestępcze w ramach tej grupy związane są między innymi z udzielaniem fikcyjnych gwarancji bankowych, które umożliwiają powstawanie nowych podmiotów gospodarczych, wyłudzeniami kredytów przez osoby fizyczne oraz przez nieistniejące spółki, fałszowaniem weksli i czeków, nieprzestrzeganiem przez administrację bankową zasad ustalonych w prawie bankowym, które umożliwiają pobieranie przez osoby fizyczne i spółki prawa handlowego kredytów na podstawie nieprawdziwych poręczeń i zabezpieczeń prawnych oraz sfalszowanych dokumentów, praniem pieniędzy czy wykorzystywaniem kredytów celowych niezgodnie z przeznaczeniem⁵.

Jednakże instrumenty finansowe związane z działalnością bankową, jak przede wszystkim kredyty, pożyczki, gwarancje, poręczenia, akredytywy, nie wyczerpują katalogu środków mogących stać się obiektem działalności przestępczej.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w roku 2004 spowodowało, że ustawodawca zdecydował o poszerzeniu zakresu ustawowych znamion przestępstwa oszustwa kredytowego o formy wsparcia finansowego charakterystyczne dla Wspólnot Europejskich, takie jak dotacje czy subwencje.

W ten to sposób – jak zauważa P. Kardas – „po poszerzeniu zakresu przedmiotowego ochrony oraz wprowadzeniu do znamion przestępstwa z art. 297 k.k. elementów pozwalających na uznanie, iż kryminalizuje on także zamachy na instytucje finansowe Unii Europejskiej, a także dodanie do znamion pozwalających kryminalizować zamachy na elektroniczne instrumenty płatnicze, istnienie przepisu art. 297 k.k. uzasadniane jest w pierwszej kolejności koniecznością wypełnienia przez polskiego ustawodawcę zobowiązań wynikających z regulacji międzynarodowych oraz regulacji Unii Europejskiej, które zostały podpisane i ratyfikowane przez Rzeczpospolitą Polską”⁶.

⁵ Por. Z. Dziemidowicz, *Przestępczość gospodarcza w Polsce*, „Przegląd Policyjny” 1997/4, s. 261.

⁶ P. Kardas, komentarz do art. 297 k.k. w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz do art. 278–363 k.k.*, A. Zoll (red.), A. Barczak-Opustil, G. Bogdan, Z. Cwiakalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, Kraków 2006, t. 3.; por. też E. Zielińska, *Polskie ustawodawstwo karne a ochrona interesów ekonomicznych Wspólnot Europejskich*, „Państwo i Prawo” 2001/1, s. 47 i 48.

Jak zauważa O. Górniok, *Przestępstwa gospodarcze...*, s. 27, zawarta w sporządzonej na podstawie artykułu K.3 Traktatu o Unii Europejskiej Konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich (Dz. Urz. WE C 316 z 1995 r., s. 49) definicja tzw. oszustwa na szkodę interesów finansowych Wspólnot Europejskich, chociaż zbliżona do typu przestępstwa przewidzianego w art. 297 k.k., ma o wiele szerszy zasięg. Obejmuje ona bowiem: „1) w kwestii wydatków – wszelkie świadome działanie lub zaniechanie odnoszące się do wykorzystania lub przedłożenia fałszywych, niekompletnych lub niecisłych oświadczeń lub dokumentów, w wyniku czego doszło do przekazania i zatrzymania dla siebie nienależnych funduszy pochodzących z ogólnego budżetu Wspólnot Europejskich lub z budżetów zarządzanych przez albo i (w) imieniu Wspólnot Europejskich, nieudostępnienia wbrew ciążącemu obowiązkowi określonych, związanych z tymi funduszami informacji, spożytkowanie przyznanych środków na inne aniżeli określone cele; 2) w kwestii przychodów – wszelkie umyślne działanie lub zaniechanie polegające na: wykorzystaniu

To spowodowało, że grupa podmiotów mogących zostać poszkodowanymi czynem sprawcy została poszerzona i w obecnym brzmieniu przepisu obejmuje poza bankami również jednostki organizacyjne prowadzące podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy (np. spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe) oraz organy lub instytucje dysponujące środkami publicznymi (w zakresie zamówień publicznych, dotacji lub subwencji).

Wielość dostępnych możliwości uzyskania wsparcia finansowego powoduje, że pojawiają się próby uzyskania ich przy wykorzystaniu niezgodnych z prawem metod. Zakładać można, że najczęściej dotyczyć to będzie środków w formie pomocy bezzwrotnej oraz niskooprocentowanych kredytów (preferencyjnych czy z dopłatami Skarbu Państwa). Może również dochodzić do prób wyłudzenia nienależnych lub pozyskania w wyższej niż możliwa do otrzymania przez podmiot gospodarczy pomocy z funduszy europejskich.

Pierwszy okres funkcjonowania oszustwa kredytowego w systemie prawa karnego wskazywał, że służyło ono do zwalczania przede wszystkim czynów związanych z oszukańczym pobraniem kredytu na zakupy ratalne. Interesujące jest sprawdzenie, na ile podejmowane przez organa nadzoru finansowego decyzje związane z ograniczeniem udzielania tzw. kredytów „na dowód” wpłynęły na ograniczenie liczby wyłudzeń.

Stąd też przedmiotem badania, opartego o badanie akt sądowych spraw prawomocnie zakończonych w roku 2010, była ocena, na ile zmiany wprowadzone w 2004 r. w treści przepisu art. 297 k.k. pozwoliły na skuteczniejsze zwalczanie przestępczości w grupie innych niż kredyty rodzajów wsparcia finansowego zarówno osób fizycznych, jak i osób prawnych i podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, a nieposiadających osobowości prawnej.

2. KODEKSOWE UJĘCIE PRZESTĘPSTWA Z ART. 297 K.K. – NAJWAŻNIEJSZE ZMIANY I PROBLEMY INTERPRETACYJNE

Artykuł 297 § 1 k.k. w swej pierwotnej postaci stanowił w zasadzie juredyczne powtórzenie treści art. 3 ustawy z 12.10.1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego⁷.

W stosunku do pierwotnego brzmienia podmiot przestępstwa został dookreślony w ten sposób, że poprzez dodanie zwrotu „dla siebie lub innej osoby” wyeliminowano występujące na tle ustawy wątpliwości dotyczące tego, czy sprawca ma w sposób opisany w tym przepisie ubiegać się o korzystanie z danych instytucji wyłącznie dla siebie, czy też realizując znamiona strony przedmiotowej, może działać na rzecz innych podmiotów⁸.

Ponadto objęte ochroną przepisu art. 297 § 1 k.k. instrumenty uzupełniono o pożyczkę bankową, jednocześnie ograniczając zakres stosowania tego artykułu

lub przedłożeniu fałszywych, niekompletnych lub nieścisłych oświadczeń, albo dokumentów, w wyniku czego pomniejszone zostały zasoby należne ogólnemu budżetowi Wspólnot Europejskich lub budżetów zarządzanych przez lub w imieniu Wspólnot Europejskich, nieudostępnieniu, wbrew ciężącemu obowiązkowi określonych, związanych z tymi należnościami informacji, powodujące również uszczuplenie tych zasobów, sprzeniewierzenie legalnie uzyskanych korzyści powodujące taki sam skutek”.

⁷ Ustawa z 12.10.1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego (Dz. U. Nr 126, poz. 615 ze zm.), dalej jako u.o.o.g.

⁸ Por. J. Wojciechowski, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z komentarzem*, Warszawa 1994, s. 23.

wyłącznie do pożyczek udzielanych przez banki⁹. Tym samym pominięto inne rodzaje pożyczek, które definiowane są przez art. 720 § 1 k.c.¹⁰. Zgodnie z treścią tego przepisu przez umowę pożyczki dający pożyczkę zobowiązuje się przenieść na własność biorącego określoną ilość pieniędzy albo rzeczy oznaczonych tylko co do gatunku, a biorący zobowiązuje się zwrócić tę samą ilość pieniędzy albo tę samą ilość rzeczy tego samego gatunku i tej samej jakości.

Powyższa zmiana rozwiązała jednocześnie inny problem interpretacyjny występujący na tle art. 3 § 1 u.o.o.g. Chodzi mianowicie o znamię „kredytu” określające jedną z instytucji gospodarczych chronionych przez ten przepis. Jedni z komentatorów ustawy uważali bowiem, że należy je odnieść wyłącznie do umów kredytowych, w których jedną ze stron jest bank¹¹, inni natomiast twierdzili, że należy odnosić je do wszystkich kredytów, także towarowych, udzielanych przez inne aniżeli banki podmioty gospodarcze¹². Wątpliwości te wydaje się rozwiązała omawiana zmiana, która zakres przedmiotowy przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. rozszerzyła o pożyczkę bankową (z wyłączeniem spod ochrony tego przepisu innego rodzaju pożyczki, o czym wspomniano powyżej), wprowadzając tym samym odróżnienie od kredytu w szerokim znaczeniu tego pojęcia, który to nie musi zostać udzielony przez instytucję bankową¹³.

Tym samym przez kredyt proponowano rozumieć „wszystkie umowy kredytowe, zawierane przez różne podmioty, nie tylko banki, których przedmiotem mogą być zarówno towary, jak i środki pieniężne stawiane do dyspozycji klienta w postaci bezgotówkowych pieniędzy bankowych. Natomiast przez «pożyczkę bankową» (...) taką umowę pożyczki, w której udzielającym jest bank, a przedmiotem gotówka”¹⁴.

Nowe brzmienie przepisu określającego ten typ przestępstwa rozstrzygnęło również wątpliwości pojawiające się w związku z formą nierzetelnego oświadczenia poprzez określenie jej jako pisemnej.

Ponadto w art. 297 § 3 k.k. rozszerzono podstawy niepodlegania karze poprzez wskazanie na działania polegające na rezygnacji z zamówienia publicznego lub dotacji, a także zaspokojeniu roszczeń pokrzywdzonego.

Wszystkie jednak przeprowadzone wraz z wprowadzeniem kodeksu karnego z 1997 r. zmiany utrzymały kazuistyczny charakter konstrukcji oszustwa kredytowego.

⁹ Ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) nie definiuje pożyczki bankowej, ale wskazując w art. 5 ust. 2 pożyczkę pieniężną, określa, że stanowi ona czynność bankową, o ile jest wykonywana przez banki. Pozostałymi czynnościami o takim charakterze mogą być: 1) operacje czekowe i wekslowe oraz operacje, których przedmiotem są warranty, 2) wydawanie kart płatniczych oraz wykonywanie operacji przy ich użyciu, 3) terminowe operacje finansowe, 4) nabywanie i zbywanie wierzycelności pieniężnych, 5) przechowywanie przedmiotów i papierów wartościowych oraz udostępnianie skrytek sejfowych, 6) prowadzenie skupu i sprzedaży wartości dewizowych, 7) udzielanie i potwierdzanie poręczeń, 8) wykonywanie czynności zleconych, związanych z emisją papierów wartościowych, 9) pośrednictwo w dokonywaniu przekazów pieniężnych oraz rozliczeń w obrocie dewizowym.

¹⁰ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 ze zm.).

¹¹ Por. P. Kardas w: K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz o ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995, s. 61; także J. Wojciechowski, *Ustawa o ochronie...*, s. 22.

¹² Por. A. Ratajczak, *Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego. Praktyczny komentarz*, Warszawa 1994, s. 36.

¹³ Por. K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze. Poradnik wraz z przykładami aktów oskarżenia oraz wykazem i tekstami aktów prawnych*, Warszawa 2000, s. 26.

¹⁴ O. Górniok, *Zmiany dotyczące przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu*, w: *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze*, Warszawa 1998, z. 7, s. 126.

Istotny wpływ na kształt art. 297 k.k. miała nowelizacja kodeksu karnego z 18.03.2004 r.¹⁵, której głównym celem było dostosowanie przepisów karnych dotyczących oszustwa do przepisów Unii Europejskiej, a w szczególności konwencji o ochronie interesów finansowych Wspólnot Europejskich¹⁶.

Nowelą tą dookreślono przede wszystkim krąg podmiotów, których interesy majątkowe chroni omawiany przepis. Jak zauważa J. Skorupka, „dotychczas, zakres tych podmiotów należało wyinterpretować z treści przepisu. Dobrem chronionym były interesy majątkowe każdego podmiotu udzielającego kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego. Dawało to zróżnicowany zakres chronionych podmiotów, albowiem pożyczki bankowej mógł udzielić tylko bank, ale gwarancji kredytowej każda osoba (fizyczna lub prawna) posiadająca zdolność do czynności prawnych. Po noweli z dnia 18 marca 2004 r. zakresem ochrony objęte są interesy majątkowe banku lub jednostki organizacyjnej prowadzącej podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy albo organu lub instytucji dysponujących środkami publicznymi”¹⁷.

Zmiana ta jednak, z jednej strony dookreślając podmioty, od których można w sposób bezprawny uzyskać poszczególne instytucje gospodarcze wymienione w art. 297 § 1 k.k. (kredyt, pożyczka pieniężna itd.), z drugiej strony wywołała inne problemy, związane z koniecznością ustalenia zakresu pojęcia „jednostka organizacyjna prowadząca podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy”, w kontekście zakresu czynności bankowych, z których część zastrzeżona jest wyłącznie do działalności bankowej (art. 5 ust. 1 Prawa bankowego)¹⁸. Dlatego też J. Bojarski i T. Oczkowski¹⁹ proponują rozumieć przez takie jednostki organizacyjne podmioty uprawnione do deponowania oszczędności (środków finansowych) i do prowadzenia akcji kredytowych lub pożyczkowych, takie jak:

- spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe – działające na podstawie ustawy z 14.12.1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych²⁰,

¹⁵ Ustawa z 18.03.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 69, poz. 626).

¹⁶ Por. uzasadnienie projektu ustawy z 18.03.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks wykroczeń, (Sejm IV kadencji, druk sejmowy nr 2031, s. 28 i n.). Szerzej W. Grzeszczyk, *Zmiany prawa karnego wprowadzone ustawą z dnia 18 marca 2004 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2004/7–8, s. 77 i 78.

¹⁷ J. Skorupka, *Przestępstwo oszustwa finansowego z art. 297 k.k. po nowelizacji z 18 marca 2004 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2005/7–8, s. 213–214.

¹⁸ Art. 5 ust. 1 prawa bankowego zastrzega do wyłącznej kompetencji banków następujące czynności bankowe: 1) przyjmowanie wkładów pieniężnych płatnych na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzenie rachunków tych wkładów, 2) prowadzenie innych rachunków bankowych, 3) udzielanie kredytów, 4) udzielanie i potwierdzanie gwarancji bankowych oraz otwieranie i potwierdzanie akredytyw, 5) emitowanie bankowych papierów wartościowych, 6) przeprowadzanie bankowych rozliczeń pieniężnych, 6a) wydawanie instrumentu pieniądza elektronicznego, 7) wykonywanie innych czynności przewidzianych wyłącznie dla banku w odrębnych ustawach.

¹⁹ Por. J. Bojarski, T. Oczkowski, *Oszustwo kredytowe, subwencyjne i w zakresie zamówień publicznych*, w: *System prawa karnego. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2011, t. 9, s. 526.

²⁰ Ustawa z 14.12.1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 1, poz. 2 ze zm.).

- kasy zapomogowo-pożyczkowe, które mogą być tworzone na podstawie art. 39 ust. 1 ustawy z 23.05.1991 r. o związkach zawodowych²¹,
- instytucje pieniądza elektronicznego – uregulowane w ustawie z 12.09.2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych²².

Ochroną przepisu objęci mogą zostać również przedsiębiorcy wykonujący w ramach umowy z bankiem określone czynności bankowe, gdyż w takim przypadku ich działalność utożsamiana jest z działalnością samego banku²³.

Nie można jednak uznać za tego rodzaju jednostkę organizacyjną prowadzącą podobną działalność gospodarczą funduszy inwestycyjnych ani funduszy emerytalnych, gdyż różni je od banków cel prowadzonej przez nie działalności, jaką jest w przypadku tych pierwszych lokowanie środków pieniężnych zebranych w drodze publicznego, a w przypadkach określonych w ustawie również niepublicznego, proponowania nabycia jednostek uczestnictwa albo certyfikatów inwestycyjnych, w określone w ustawie papiery wartościowe, instrumenty rynku pieniężnego i inne prawa majątkowe (art. 3 ust. 1 ustawy z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych²⁴), natomiast w przypadku tych drugich – gromadzenie środków pieniężnych i ich lokowanie, z przeznaczeniem na wypłatę członkom funduszu po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego (art. 2 ust. 2 ustawy z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych²⁵).

Potwierdzenie tej tezy znajdziemy również w prawie bankowym, które w art. 4 ust. 1 pkt 7 do instytucji finansowych zalicza podmiot niebędący bankiem ani instytucją kredytową, którego podstawowa działalność będąca źródłem większości przychodów polega na wykonywaniu działalności gospodarczej w zakresie między innymi udzielania pożyczek ze środków własnych²⁶. A tego ani fundusze inwestycyjne, ani emerytalne nie mają w określonym ustawami przedmiocie działalności²⁷.

Nowela z 18.03.2004 r. rozszerzyła ponadto katalog podmiotów objętych ochroną przepisu art. 297 § 1 k.k. o „organ lub instytucję dysponujące środkami

²¹ Ustawa z 23.05.1991 r. o związkach zawodowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2001 r. Nr 79, poz. 854 ze zm.).

²² Ustawa z 12.09.2002 r. o elektronicznych instrumentach płatniczych (Dz. U. Nr 169, poz. 1385 ze zm.), dalej jako u.e.i.p. Zgodnie z brzmieniem art. 2 pkt 5 tej ustawy instytucją pieniądza elektronicznego jest inna niż bank osoba prawna działająca w formie spółki akcyjnej, utworzona i działająca na podstawie zezwolenia właściwych władz lub przepisów prawa, której przedmiotem działania jest prowadzenie we własnym imieniu i na własny rachunek działalności polegającej na wydawaniu do dyspozycji i wykupie pieniądza elektronicznego oraz rozliczanie transakcji dokonywanych przy użyciu instrumentów pieniądza elektronicznego.

²³ Por. J. Skorupka, *Przestępstwo oszustwa finansowego...*, s. 218.

²⁴ Ustawa z 27.05.2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz. U. Nr 146, poz. 1546 ze zm.).

²⁵ Ustawa z 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 34, poz. 189 ze zm.).

²⁶ *De lege lata* takimi instytucjami mogą być jedynie spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe oraz instytucja pieniądza elektronicznego. Por. A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych w ustawie oraz praktyce prokuratorskiej i sądowej*, Warszawa 2011.

²⁷ Odmienne J. Skorupka, *Przestępstwo oszustwa finansowego...*, s. 217. Autor ten dla potwierdzenia swojej tezy dokonuje analizy przywołanego wyżej art. 4 ust. 1 pkt 7 prawa bankowego, który za instytucję finansową z art. 4 § 1 pkt 1 ustawy z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz. U. Nr 94, poz. 1037 ze zm.) uważa bank, fundusz inwestycyjny, товариство funduszy inwestycyjnych lub powierniczych, narodowy fundusz inwestycyjny, zakład ubezpieczeń, fundusz powierniczy, товариство emerytalne, fundusz emerytalny lub dom maklerski, mające siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej albo w państwie należącym do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju.

publicznymi”. O ile pojęcie organu dysponującego środkami publicznymi raczej nie budzi wątpliwości, gdyż chodzi tu o podmioty określone wprost w art. 9 pkt 1–2 ustawy z 27.08.2009 r. o finansach publicznych²⁸ (tj. organy władzy publicznej, w tym organy administracji rządowej, organy kontroli państwowej i ochrony prawa oraz sądy i trybunały oraz jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki), o tyle pojęcie „instytucji” dysponującej tymi środkami wątpliwości takie może już budzić.

Jak zauważają J. Bojarski i T. Oczkowski „Odnosząc się do pojęcia «innych instytucji państwowych», o którym mowa w art. 115 § 13 k.k. można przyjąć, że chodzi tu o inne instytucje państwowe, niezaliczane do administracji państwowej, ani do struktury organów administracji samorządu terytorialnego. Z pewnością nie wchodzi tu w rachubę przedsiębiorstwa państwowe i jednoosobowe spółki Skarbu Państwa, które choć gospodarują na mieniu państwowym, to mają pełną samodzielność prawną i nie podlegają reżimom wydatkowania środków publicznych. Przyjmując więc, że celem tego przepisu jest także ochrona finansów publicznych, to za instytucje wydatkujące środki publiczne należy uznać te podmioty, które poza «organami» podlegają regulacjom o finansach publicznych”²⁹.

Tym samym za instytucje dysponujące środkami publicznymi uznać należy podmioty określone w art. 9 pkt 3–14 u.f.p.: jednostki budżetowe, samorządowe zakłady budżetowe, agencje wykonawcze, instytucje gospodarki budżetowej, państwowe fundusze celowe, Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) i zarządzane przez niego fundusze oraz Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) i fundusze zarządzane przez Prezesa KRUS, Narodowy Fundusz Zdrowia (NFZ), samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, uczelnie publiczne, Polską Akademię Nauk (PAN) i tworzone przez nią jednostki organizacyjne, państwowe i samorządowe instytucje kultury oraz państwowe instytucje filmowe, inne państwowe lub samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych, z wyłączeniem przedsiębiorstw, instytutów badawczych, banków i spółek prawa handlowego.

Omawiana nowela wprowadziła ponadto zmiany w zakresie przedmiotów czynności wykonawczej przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. Pojęcie pożyczki bankowej zmieniono na pożyczkę pieniężną, a pojęcie gwarancji bankowej na gwarancję, co pozwoliło poszerzyć zakres ochrony na każdą pożyczkę oraz gwarancję udzieloną przez podmioty wymienione w tym artykule.

Dodano ponadto nowe instytucje finansowe, na które może zostać dokonany zamach przestępny: poręczenie, akredytywę, potwierdzenie przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, elektroniczny instrument płatniczy.

W ten sposób rozszerzono i tak już kazuistyczne określenie instrumentów podlegających ochronie art. 297 § 1 k.k. Szczegółowe ich omówienie pozostaje poza przedmiotem niniejszego opracowania, poprzestaną tym samym na kilku uwagach z nimi związanych.

²⁸ Ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. Nr 157, poz. 1240 ze zm.), dalej jako u.f.p.

²⁹ J. Bojarski, T. Oczkowski, *Oszustwo kredytowe...*, s. 527.

Instrumenty opisane w art. 297 § 1 k.k. podzielić można zasadniczo na dwie podstawowe grupy:

- 1) mające charakter czynności bankowych lub należących do sfery usług bankowych: kredyt³⁰, poręczenie³¹, pożyczka pieniężna³², gwarancja³³, akredytywa³⁴, elektroniczny instrument płatniczy³⁵ oraz instrumenty pomocnicze zawarte w tym artykule (potwierdzenie zobowiązania wynikającego z poręczenia³⁶, potwierdzenie zobowiązania wynikającego z gwarancji³⁷ oraz potwierdzenie zobowiązania wynikającego ze świadczenia pieniężnego³⁸),

³⁰ Zgodnie z treścią art. 69 ust. 1 prawa bankowego przez umowę kredytu bank zobowiązuje się oddać do dyspozycji kredytobiorcy na czas oznaczony w umowie kwotę środków pieniężnych z przeznaczeniem na ustalony cel, a kredytobiorca zobowiązuje się do korzystania z niej na warunkach określonych w umowie, zwrotu kwoty wykorzystanego kredytu wraz z odsetkami w oznaczonych terminach spłaty oraz zapłaty prowizji od udzielonego kredytu.

³¹ Poręczenie należy do grupy czynności bankowych *sensu largo* (jest czynnością bankową, o ile jest realizowane przez bank). Poręczeń udzielają banki, z wyłączeniem banków hipotecznych, na zlecenie innych podmiotów (art. 80 prawa bankowego). Poręczenie jest umową o charakterze cywilnoprawnym, uregulowaną w art. 876 i n. k.c., na mocy której poręczyciel zobowiązuje się względem wierzyciela do wykonania zobowiązania na wypadek niewykonania go przez dłużnika.

³² Pożyczka pieniężna (tylko taka korzysta z ochrony art. 297 § 1 k.k.) dotyczy umów określonych w art. 720 k.c., w których pożyczkodawcą będzie bank lub jednostka organizacyjna prowadząca podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy, np. spółdzielcza kasa oszczędnościowo-kredytowa. Pożyczka udzielona konsumentowi jest jedną z możliwych form kredytu konsumenckiego w rozumieniu ustawy z 20.07.2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz. U. Nr 100, poz. 1081 ze zm.). Szerzej A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych*.... s. 103.

³³ Gwarancja jest umową uregulowaną w art. 392–393 k.c. oraz w art. 80–83 prawa bankowego. Ma ona charakter jednostronnie zobowiązujący podmiot ją udzielający do spełnienia świadczenia pieniężnego na rzecz beneficjenta gwarancji, po wystąpieniu określonych w umowie warunków. Gwarancja bankowa opisana jest w sposób bardziej szczegółowy w art. 81 ust. 1 prawa bankowego, który wskazuje, że jest nią jednostronne zobowiązanie banku-gwaranta, że po spełnieniu przez podmiot uprawniony (beneficjenta gwarancji) określonych warunków zapłaty, które mogą być stwierdzone określonymi w tym zapewnieniu dokumentami, jakie beneficjent załączy do sporządzonego we wskazanej formie żądania zapłaty, bank ten wykona świadczenie pieniężne na rzecz beneficjenta gwarancji – bezpośrednio albo za pośrednictwem innego banku. Udzielenie i potwierdzenie gwarancji bankowej następuje na piśmie pod rygorem nieważności.

³⁴ Akredytywa jest czynnością bankową *sensu stricto*. Jest to samoistne i abstrakcyjne zobowiązanie banku do wykonania określonego świadczenia na rzecz wskazanego beneficjenta, po spełnieniu przez niego określonych warunków. Por. T. Oczkowski, *Oszustwo kredytowe, subwencyjne i w zakresie zamówień publicznych*, „Prokurator” 2005/4, s. 31.

³⁵ Elektroniczny instrument płatniczy zgodnie z treścią art. 2 pkt 4 u.e.i.p. to każdy instrument płatniczy, w tym z dostępem do środków pieniężnych na odległość, umożliwiający posiadaczowi dokonywanie operacji przy użyciu elektronicznych nośników informacji lub elektroniczną identyfikację posiadacza niezbędną do dokonania operacji, w szczególności kartę płatniczą lub instrument pieniądza elektronicznego.

³⁶ Podmiotem korzystającym z tego instrumentu jest bank potwierdzający zobowiązanie wynikające z poręczenia udzielonego wcześniej przez inny bank. Oznacza to, że ten sam podmiot jest beneficjentem poręczenia i jego potwierdzenia. Banki potwierdzają poręczenia na zlecenie, które może złożyć dłużnik główny w sytuacji żądania przez wierzyciela dodatkowego zabezpieczenia. Por. A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych*.... s. 105.

³⁷ Potwierdzenie gwarancji przez bank następuje na zlecenie innego banku. Stanowi ono dokument stwierdzający istnienie stosunku prawnego gwarancji. Potwierdzenie gwarancji następuje przez złożenie przez bank beneficjentowi tego instrumentu oświadczenia, w którym zobowiązuje się on do zapłaty kwoty gwarancji na warunkach takich samych, jak bank udzielający gwarancji. Konsekwencją potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z gwarancji jest możliwość dochodzenia roszczeń bezpośrednio od banku udzielającego gwarancji, banku, który ją potwierdził, lub od obu tych banków łącznie. Por. A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych*.... s. 121.

³⁸ Poręczenie to w zasadzie odnosi się do potwierdzenia akredytywy na zlecenie. Skutkiem tego jest nabycie roszczenia o zapłatę kwoty akredytywy przez beneficjenta w stosunku do banku potwierdzającego. Por. A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych*.... s. 122.

- 2) związane z sektorem finansów publicznych: subwencja, dotacja³⁹ oraz zamówienie publiczne⁴⁰.

Zmiana przeprowadzona nowelą z 2004 r. powiązała tym samym poszczególne instrumenty podlegające ochronie z konkretnymi podmiotami je udzielającymi. Konsekwencją tej nowelizacji jest wykluczenie możliwości udzielania takich instrumentów przez inne podmioty niż wskazane w dyspozycji przepisu art. 297 k.k. Tym samym dokonano zmiany w stosunku do pierwotnego brzmienia tego przepisu, z którego wywodzono – w szczególności w odniesieniu do instytucji kredytu – iż mogą one być udzielane nie tylko przez podmioty wymienione w jego treści, ale również inne organizmy gospodarcze. *De lege lata* z ochrony tego przepisu nie będzie korzystać tzw. kredyt kupiecki, którego podstawową cechą jest to, że nie jest on udzielany przez banki, a przez instytucje gospodarcze. Kredyt kupiecki przydzielany jest przez kontrahenta nabywcy w operacjach pomiędzy firmami i ma postać oddalenia zapłaty w relacji do terminu sprzedaży, a zatem nie posiada elementów typowych dla kredytu bankowego opisanego w art. 69 ust. 1 prawa bankowego.

Wśród zmian dokonanych w art. 297 k.k. ostatnią nowelizacją warto zwrócić uwagę na istotną korektę w opisie czynności sprawczych. Pierwotne brzmienie tego przepisu określało trzy możliwe sposoby działania sprawcy: przedłożenie fałszywych dokumentów, przedłożenie dokumentów stwierdzających nieprawdę oraz przedłożenie pisemnych, nierzetelnych oświadczeń. Omawiana nowela dodała do tego katalogu nowy sposób działania sprawcy w postaci przedłożenia nierzetelnych dokumentów, rozszerzając tym samym znamiona strony podmiotowej tego przestępstwa⁴¹.

Dokumenty, o których mowa w art. 297 § 1 k.k., rozumieć należy zgodnie z interpretacją wynikającą z następujących przepisów kodeksu karnego: w odniesieniu do dokumentu przerobionego lub podrobionego – art. 270 k.k., dokumentu poświadczającego nieprawdę, będącego następstwem fałszu intelektualnego – art. 271 § 1 k.k., a dokumentu poświadczającego nieprawdę, uzyskanego w drodze wyłudzenia – art. 272 k.k.

Jeżeli zaś chodzi o dokumenty nierzetelne, podobnie zresztą jak i nierzetelne oświadczenia, oznaczają one takie dokumenty, które „zawierają informacje

³⁹ Subwencja to „świadczenia publicznoprawne państwa na rzecz innych podmiotów publicznoprawnych, będących prawnofinansowym odbiciem ustrojowego podziału zadań publicznych pomiędzy państwo, a te podmioty”, dotacja zaś to „wszelkie świadczenia dokonywane z budżetu podmiotu publicznego na rzecz osób trzecich na podstawie norm prawa budżetowego lub odrębnych materialno-prawnych norm prawa finansowego w trybie władczym”; za: E. Rusikowski, *Finanse i prawo finansowe*, Białystok 1994, s. 110. Instytucję dotacji i subwencji regulują dwa akty prawne: ustawa o finansach publicznych oraz ustawa z 10.12.1993 r. o finansowaniu gmin (tekst jedn.: Dz. U. z 1998 r. Nr 30, poz. 164 ze zm.).

⁴⁰ Zamówienia publiczne reguluje ustawa z 29.01.2004 r. – Prawo zamówień publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 113, poz. 759 ze zm.). Definicję zawiera zaś art. 2 pkt 13 tej ustawy, który określa, iż zamówieniem publicznym są umowy odpłatne zawierane między zamawiającym a wykonawcą, których przedmiotem są usługi, dostawy lub roboty budowlane. Jak zauważa A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych...*, s. 129, „przestępstwo z art. 297 § 1 k.k. w odniesieniu do zamówień publicznych polega na przedłożeniu przez wykonawcę dokumentów lub oświadczeń o cechach wymienionych w tym przepisie. Dokumenty te mają potwierdzać spełnienie warunków udziału w postępowaniu oraz wymagań stawianych przez zamawiającego”. Szerzej na temat problematyki art. 297 k.k. w odniesieniu do zamówień publicznych: M. Makowski, *Przestępstwo oszustwa w zakresie zamówień publicznych*, „Prokuratura i Prawo” 2009/9, s. 80 i 81.

⁴¹ Por. T. Oczkowski, *Oszustwo kredytowe...*, s. 34.

nieprawdziwe lub niepełne, jak i takie, które ze względu na sposób wypowiedzi mogą sugerować adresatowi istnienie stanu rzeczy niezgodnego z prawdą⁴². W tym drugim przypadku może chodzić o przedkładanie danych niesprawdzonych⁴³.

Zmiana ta ma istotne znaczenie dla objęcia penalizacją art. 297 § 1 k.k. przedkładania nierzetelnej dokumentacji prowadzonej działalności gospodarczej w celu uzyskania któregoś z instrumentów w tym przepisie wymienionych.

Nowela wprowadziła też zmianę w opisie podmiotu czynu z art. 297 § 1 k.k., wskazując, że zachowanie sprawcy ukierunkowane winno być na uzyskanie dla siebie lub kogo innego od instytucji w tym przepisie wskazanej instrumentu tam wymienionego. Pierwotne brzmienie tego paragrafu używało określenia „innej osoby”, które rozumiano jako każdą osobę fizyczną, prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej. J. Skorupka w przeprowadzonej zmianie widzi ograniczenie zakresu podmiotów, na wzbogacenie których ukierunkowane jest działanie sprawcy, gdyż odnosi się ono wyłącznie do ludzi, nie obejmując osób prawnych⁴⁴.

Wydaje się jednak, że właściwszy jest pogląd zaprezentowany przez J. Bojarskiego i T. Oczkowskiego⁴⁵, którzy pojęcie „kogo innego” proponują utożsamiać z dotychczasowym pojęciem innej niż sprawca osoby, a tym samym obejmować jego zakresem nie tylko osoby fizyczne, ale również osoby prawne lub inne podmioty zbiorowe.

Ze zmian przeprowadzonych nowelą z 18.03.2004 r. w pozostałych paragrafach art. 297 k.k. odnotować należy inne określenie przedmiotu sprawczego w § 2. Przed nowelizacją sprawcą przestępstwa była każda osoba, na której ciążył opisany w treści przepisu obowiązek, a w mechanizmie sprawczym sprawca musiał sprzeniewierzyć się konkretnemu, ciążącemu na nim obowiązkowi. Nowelizacja zniósła obowiązek identyfikowania sprawcy z konkretnym, naruszonym przez niego obowiązkiem. Sprawca swoim zachowaniem narusza jakikolwiek obowiązek związany z powiadomieniem o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie udzielonego wsparcia finansowego lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z elektronicznego instrumentu płatniczego, choćby taki obowiązek nie ciążył jedynie na nim samym.

3. PRZESTĘPSTWO KREDYTOWE WE WCZEŚNIEJSZYCH BADANIACH AKTOWYCH

Zanim przejdziemy do omówienia wyników badania będącego przedmiotem niniejszego opracowania, warto przypomnieć najważniejsze wnioski z przeprowadzonych w latach poprzednich analiz funkcjonowania w praktyce przepisu penalizującego oszustwo kredytowe.

⁴² P. Kardas, komentarz do art. 297 k.k., w: *Kodeks karny. Część szczególna, Komentarz do art. 278–363 k.k.*, A. Zoll (red.), A. Barczak-Opustil, G. Bogdan, Z. Cwiakalski, M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Rodzyńkiewicz, M. Szewczyk, W. Wróbel, Kraków 2006, t. 3.

⁴³ Por. K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze...*, s. 29.

⁴⁴ Por. J. Skorupka, *Przestępstwo oszustwa finansowego...*, s. 214.

⁴⁵ Por. J. Bojarski, T. Oczkowski, *Oszustwo kredytowe...*, s. 534.

Pierwsza analiza funkcjonowania w praktyce przepisu chroniącego prawidłowość, rzetelność i uczciwość obrotu gospodarczego⁴⁶ przeprowadzona została w ramach prac badawczych Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości⁴⁷ i objęła swoim zakresem funkcjonowanie przepisów ustawy z 12.10.1994 r. o ochronie obrotu gospodarczego w okresie od wejścia jej w życie, tj. od 1.01.1995 r., do 30.06.1996 r.

Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego jako pierwsza wprowadziła do polskiego ustawodawstwa przepis dotyczący oszustwa kredytowego. W pierwotnym ujęciu polegało ono na przedłożeniu fałszywych dokumentów albo oświadczeń w celu uzyskania kredytu, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego od instytucji tychże udzielających. Sprawca ponosił odpowiedzialność w sytuacji, gdy zostało mu wykazane, iż w staraniach o przyznanie kredytu lub innego rodzaju wsparcia finansowego świadomie posłużył się fałszywymi lub stwierdzającymi nieprawdę dokumentami albo nierzetelnymi, pisemnymi oświadczeniami dotyczącymi okoliczności mających istotne znaczenia dla uzyskania takiego wsparcia (art. 3 § 1 u.o.o.g.).

Takie ujęcie odpowiedzialności sprawcy stanowiło znaczący postęp w stosunku do wcześniej obowiązujących przepisów, w których – aby można było mówić o odpowiedzialności karnej – należało udowodnić, że kredytobiorca chciał wyłudzić kredyt, czyli że zakładał z góry, iż kredytu nie zwróci (art. 199 i art. 205 k.k. z 1969 r.⁴⁸).

Odpowiedzialności z art. 3 § 1 u.o.o.g. podlegała również osoba, która – mimo ciążącego na niej obowiązku – nie powiadomiła właściwego organu lub instytucji o powstaniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości przyznanego jej kredytu. Jak pisał J. Wojciechowski, dotyczyło to przede wszystkim pracowników banków lub innych instytucji, które zajmują się dotacjami, subwencjami lub zamówieniami publicznymi⁴⁹.

Przepis ten przewidywał ponadto w § 3 możliwość zwolnienia się od odpowiedzialności karnej osoby, która przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegła wykorzystaniu środków kredytowych uzyskanych w wyniku czynów określonych w § 1 lub 2 tego artykułu.

W okresie od 1.01.1995 r. do 30.06.1996 r. prowadzono ogółem 332 sprawy z art. 3 § 1–3 u.o.o.g., z czego 326 spraw dotyczyło § 1, a po trzy pozostałych paragrafów. Z tej liczby 44 postępowania umorzono, w 167 skierowano do sądu akt oskarżenia, pozostałe 121 postępowań znajdowało się w toku.

Badanie aktowe przeprowadzono w oparciu o 20% próbę losową ze wszystkich spraw prowadzonych przez prokuratury we wskazanym wcześniej okresie.

Przeprowadzona analiza wykazała, że znaczną większość spraw o czyny z art. 3 u.o.o.g. stanowiły przypadki, w których wartość strat poniesionych przez instytucje finansowe była stosunkowo niewielka (do kilku tysięcy złotych). Wynikało to z wyraźnego braku chęci poszkodowanych banków do informowania or-

⁴⁶ Por. C. Bylica, *Oszustwo kredytowe na tle obecnego i przyszłego stanu prawnego*, „Przegląd Sądowy” 1998/3, s. 78 i 79.

⁴⁷ K. Buczkowski, M. Wojtaszek, *Przestępstwa gospodarcze w praktyce prokuratorskiej i sądowej*, Warszawa 1998.

⁴⁸ Ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

⁴⁹ Por. J. Wojciechowski, *Ustawa o ochronie...*, s. 15.

ganów ścigania o odniesionych szkodach, co z kolei spowodowane było obawami przed utratą niezbędnej w działalności bankowej wiarygodności (znaczny odsetek tzw. złych kredytów wpływa na wynik finansowy banku i ocenę w oczach potencjalnych klientów oraz pozostałych uczestników tego rynku).

Częściej niż w przypadku instytucji finansowych doniesienia o popełnieniu przestępstwa kredytowego pochodziły od pośredników w zawieraniu umów kredytowych na zakupy ratalne.

Do najczęstszych sposobów popełniania przestępstw z art. 3 u.o.o.g. należało przedstawianie fałszywych zaświadczeń o zatrudnieniu oraz wysokości otrzymywanych zarobków. Odnotowano również przypadek przedłożenia dokumentu sfalszowanego, ale stwierdzającego okoliczności prawdziwe.

W badanych postępowaniach przygotowawczych zauważono, że często do samego pobrania kredytu (co nie było i nie jest warunkiem koniecznym dla bytu przestępstwa) nie dochodziło, co wynikało ze wzmożonej czujności i wzrastającego doświadczenia podmiotów udzielających lub pośredniczących w udzielaniu kredytów, znajdującego wyraz w weryfikacji, najczęściej tylko telefonicznej, przedkładanych dokumentów. Przy czym praktyka ta była stosowana jedynie przy udzielaniu kredytów w niskiej wysokości.

Co do procedury weryfikacji kredytów o znacznej wartości (powyżej 10.000 zł) wnioski przedstawiały się zgoła odmiennie. W niektórych sprawach niekompetencja osób odpowiedzialnych za weryfikację zdolności kredytowej przyszłych kredytobiorców była tak wyraźna, że w ich przypadku mogła wchodzić w grę odpowiedzialność z tytułu niegospodarności (art. 1 u.o.o.g.). Z lektury akt wnioskować można było o istnieniu powiązań pomiędzy osobami wyłudzającymi kredyty a je udzielającymi lub mającymi wpływ na ich przyznanie. Jednak nawet w sprawach, w których wątek ten był szczególnie wyraźny, a ponadto znajdował potwierdzenie w zeznaniach świadków, nigdy nie był on należycie kontynuowany.

Kolejne badanie akt spraw o oszustwa kredytowe przeprowadzone zostało przez A. Wujastyk i dotyczyło prawomocnie zakończonych postępowań karnych o przestępstwo z art. 297 § 1 k.k., zarejestrowanych w okresie od 1.07.2005 r. do 31.12.2006 r. w wytypowanych prokuraturach rejonowych z okręgów działania Prokuratury Okręgowej w Warszawie oraz Prokuratury Okręgowej Warszawa-Praga. Badaniem objęto 40 spraw zakończonych na etapie postępowania przygotowawczego i 92 sprawy, w których wydano wyroki skazujące⁵⁰.

Autorka ta odnotowała, że w badanych przez nią sprawach, spośród dwunastu instrumentów wymienionych w art. 297 § 1 k.k., wystąpiło jedynie pięć: kredyt, pożyczka, dotacja, gwarancja, zamówienie publiczne. Przy czym trzy ostatnie jedynie w pojedynczych przypadkach. Najczęściej występującym instrumentem, bo w ponad 75% badanych przez nią spraw, był kredyt.

Przeważającą większość (ponad 62%) wszystkich przedkładanych a podrobionych, przerobionych, poświadczających nieprawdę lub nierzetelnych dokumentów stanowiły zaświadczenia o zatrudnieniu i wysokości uzyskiwanych dochodów, a za nimi (12%) – sfalszowane dokumenty z ZUS. Badania pokazały jednak występowanie problemów z właściwym weryfikowaniem przedkładanych dokumentów, co

⁵⁰ A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych...*, s. 252 i n.

wynikało z faktu opierania się w znacznej liczbie przypadków jedynie na uzyskaniu potwierdzenia telefonicznego. Zdarzały się bowiem przypadki, że nieprawdziwe dane poświadczane były przez osoby podstawione w tym celu albo wręcz osoby, które same takie dokumenty sfałszowały.

W badaniu nie odnotowano prawie w ogóle spraw dotyczących wysokich kwot pieniężnych. Kredyty i pożyczki do 10.000 zł stanowiły prawie 49% wszystkich przypadków. Jak zauważa A. Wujastyk, „istotną przyczyną tego zjawiska był uproszczony system weryfikacji dokumentów i oświadczeń przedkładanych w procedurze o udzielenie kredytów do kwoty 10.000 zł. Jednocześnie z tej samej przyczyny tego rodzaju kredyty/pożyczki były przedmiotem zainteresowania zorganizowanych grup przestępczych. Potwierdziły to wyniki badań nad sprawami prowadzonymi w związku z popełnianiem przestępstw przez tzw. «ślupy». Przedkładane przez nich dokumenty dotyczyły najczęściej niskich kwot wyłudzanych kredytów”⁵¹.

Badanie przeprowadzone przez A. Wujastyk pokazało też, że sprawy z art. 297 k.k. na etapie sądowym prowadzone są niezwykle sprawnie. W prawie 60% przypadków czas, jaki upłynął od wniesienia aktu oskarżenia do wydania wyroku skazującego, nie przekroczył sześciu miesięcy, a jedynie w niespełna 4% spraw wyniósł ponad dwa lata.

Autorka wskazuje, że był to zapewne wynik trybu rozpoznania spraw. W 82% z nich wyroki zapadły bez przeprowadzenia rozprawy albo z jej skróceniem (w tym prawie 46% w trybie art. 335 § 1 k.p.k., a dalsze 36% w trybie art. 387 § 2 k.p.k.). Jedynie 17% wyroków wydano po przeprowadzeniu całego postępowania sądowego.

Podstawową karą orzekaną w stosunku do oskarżonych było pozbawienie wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania (ponad 95% przypadków). Wobec 24% skazanych sąd orzekł obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przestępstwem. Wobec niespełna 8% skazanych sąd orzekł oddanie ich pod dozór kuratora.

Jeżeli chodzi o wysokość orzeczonej kary, w badanych przez A. Wujastyk postępowaniach najczęściej (ok. 40% przypadków) wymierzano karę pozbawienia wolności z jej warunkowym zawieszeniem w przedziale od sześciu miesięcy do roku.

Stosowany przez sąd tryb rozpoznania spraw o przestępstwo kredytowe powoduje, że w zasadzie od wyroków nie są wnoszone apelacje. W omawianym badaniu złożono je jedynie w 4% przypadków, przy czym w ok. 66% z rozpoznanych przez sąd II instancji spraw wyroki zostały utrzymane w mocy (głównie z powodu oczywistej bezzasadności apelacji), a w pozostałych – zmienione w części dotyczącej orzeczenia o karze.

4. ART. 297 K.K. W UJĘCIU STATYSTYCZNYM

Analizę funkcjonowania w praktyce art. 297 k.k. warto rozpocząć od prezentacji danych dotyczących zwalczania oszustwa kredytowego na podstawie statystyki:

- postępowań przygotowawczych wszczętych w oparciu o wskazany wyżej artykuł w latach 1999–2010,

⁵¹ A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych...*, s. 288.

- sądowej prawomocnych skazań publikowanej przez Wydział Statystyki Ministerstwa Sprawiedliwości za okres od 1999 r. do końca 2010 r.

Pierwsza jednostka obliczeniowa zawarta jest w statystyce policyjnej.

Początkowym zdarzeniem rejestrowanym przez tę statystykę jest decyzja o wszczęciu postępowania przygotowawczego (zarówno dochodzenia, jak i śledztwa) w związku z zaistnieniem zdarzenia, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, iż może stanowić przestępstwo.

W wyniku prowadzonego postępowania może (choć nie musi) dojść do potwierdzenia zaistnienia przestępstwa. Mamy wówczas do czynienia z przestępstwem stwierdzonym.

W latach 1999–2010 policja odnotowała wszczęcie 54.581 postępowań, w których zawiadomienie wskazywało na popełnienie przestępstwa oszustwa kredytowego z art. 297 k.k.

W tym samym okresie wszczęto ogółem 13.676.488 postępowań w sprawach o popełnienie wszystkich przestępstw przewidzianych w polskich aktach prawnych. Tym samym postępowania z art. 297 k.k. stanowiły 0,4% wszystkich postępowań wszczętych⁵².

W statystyce policyjnej postępowania dotyczące przestępstw gospodarczych stanowią kategorię zbiorczą obejmującą czyny zabronione, godzące lub zagrażające ponadindywidualnym dobrom w sferze życia gospodarczego, polegające na naruszeniu zaufania związanego z pozycją sprawcy lub instytucją życia gospodarczego, grożące utratą zaufania do systemu gospodarczego lub jego podstawowych instytucji. Zawierają się w niej między innymi przestępstwa przeciwko obrotności gospodarczej, obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, fałszerstwa i oszustwa związane z działalnością gospodarczą, przestępstwa komputerowe czy przestępstwa podatkowe, celne i dewizowe.

Ogółem w latach 1999–2010 wszczęto 737.599 postępowań w sprawach o przestępstwa gospodarcze. Postępowania o oszustwo kredytowe stanowiły 7,4% wszystkich.

Analiza danych zawartych w statystyce policyjnej⁵³ wskazuje na wzrastającą liczbę postępowań wszczynanych przez policję w oparciu o kwalifikację z art. 297 § 1 k.k. (wykres 1).

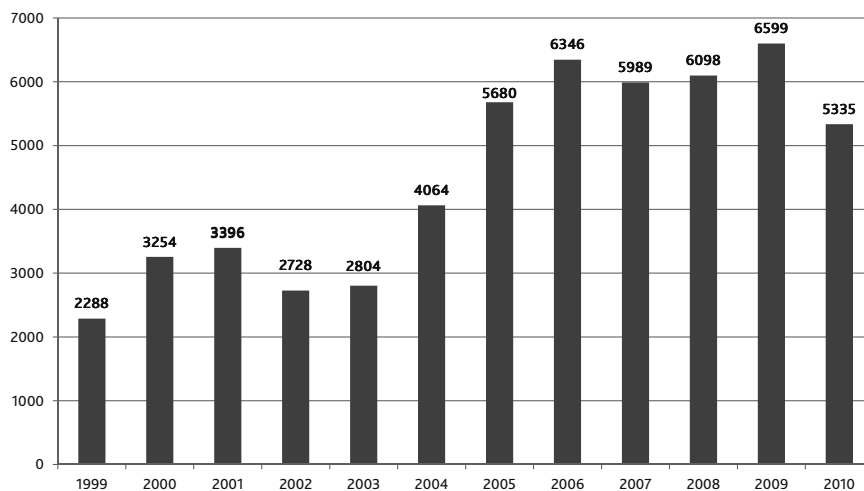
Szczególnie wyraźny wzrost nastąpił pomiędzy rokiem 2003 a rokiem 2004: z 2804 do 4064 postępowań (wzrost o 69%), który tłumaczony może być wejściem w życie przepisów nowelizacji kodeksu karnego z 18.03.2004 r., w sposób istotny zmieniającej brzmienie przepisu art. 297 k.k.

W kolejnych latach tendencja wzrostowa utrzymywała się. Przyjmując liczbę spraw wszczętych (4064) w roku 2004 jako 100%, liczba postępowań odnotowywanych w statystyce policyjnej w latach kolejnych wynosiła: ok. 140% w roku 2005, 156% w 2006, 147% w 2007 r.

Największą liczbę postępowań wszczętych w oparciu o art. 297 k.k. odnotowano w roku 2009 – 6599 spraw.

⁵² Zob. www.statystyka.policja.pl/portal/st/842/47682/Postepowania_wszcete_przestepstwa_stwierzone_i_wykrywalnosc_w_latach_19992010.html.

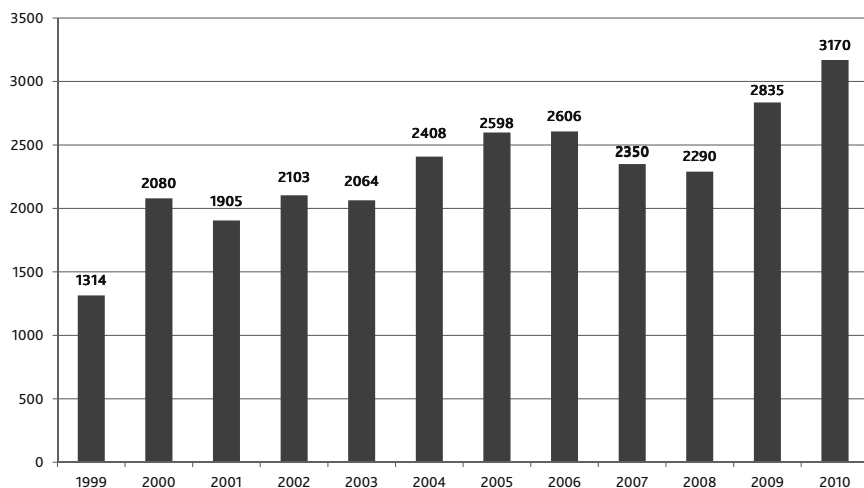
⁵³ Dane opublikowane na stronie http://statystyka.policja.pl/portal/st/1119/63921/Oszustwo_kredytowe_art_297.html.

Wykres 1. Postępowania wszczęte na podstawie art. 297 k.k. w latach 1999–2010

Powyższe dane skonfrontować można ze statystyką sądową skazań prawomocnych w oparciu o art. 297 k.k.⁵⁴ Dane obejmują lata 1999–2010 r. (wykres 2).

Z danych tych wynika zauważalny stały wzrost liczby skazań w oparciu o art. 297 k.k. (z wyłączeniem lat 2007 i 2008, kiedy to nastąpił ok. 10–12% spadek w stosunku do roku 2006). Wzrost ten odpowiada liczbie przestępstw stwierdzonych przez policję w analogicznym okresie.

W latach 1999–2010 na podstawie art. 297 § 1 k.k. prawomocnie skazano 27.723 osoby.

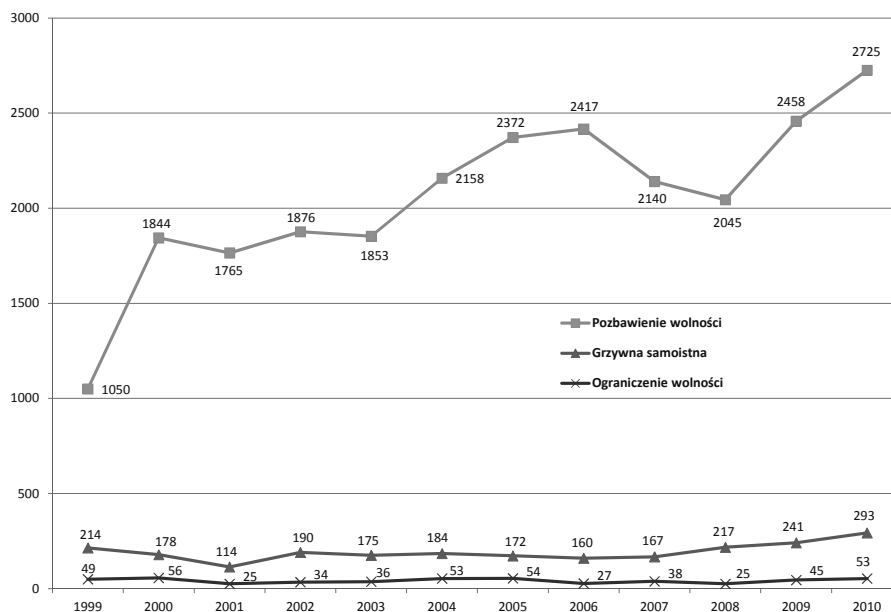
Wykres 2. Prawomocnie skazani w latach 1999–2010

⁵⁴ Źródło: www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/statystyki/2001-prawomocne_wybrane.pdf oraz <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/statystyki/statystyki-2010/download,731,33.html>.

Kara pozbawienia wolności orzeczona została w odniesieniu do ponad 89% ogółu skazanych na podstawie art. 297 § 1 k.k. (24.703 osoby), grzywna samoistna wobec ok. 8% (2305 skazanych), a kara ograniczenia wolności wobec pozostałych prawie 2% skazanych (495 osób).

Szczegółowo dane powyższe prezentuje wykres 3.

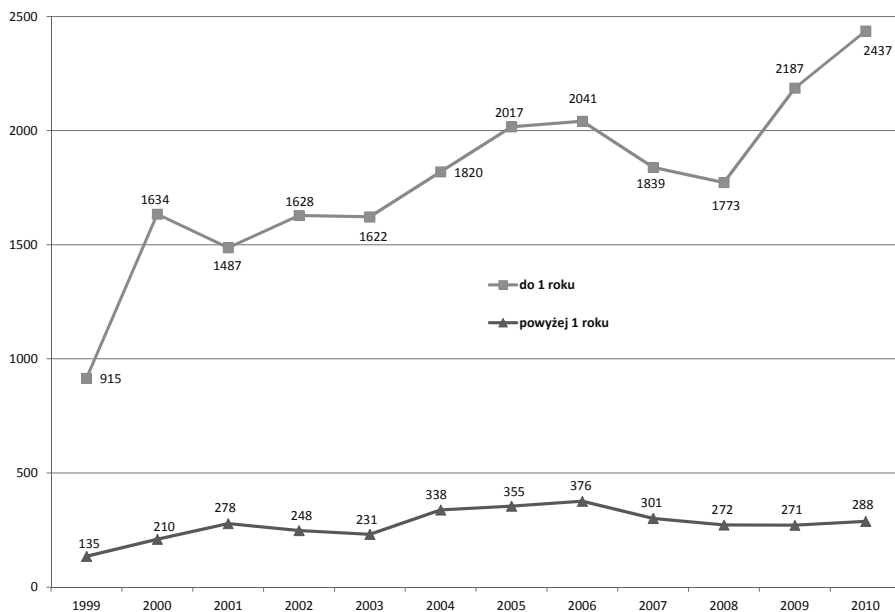
Wykres 3. Rodzaj kary orzeczonej na podstawie art. 297 § 1 k.k. w latach 1999–2010

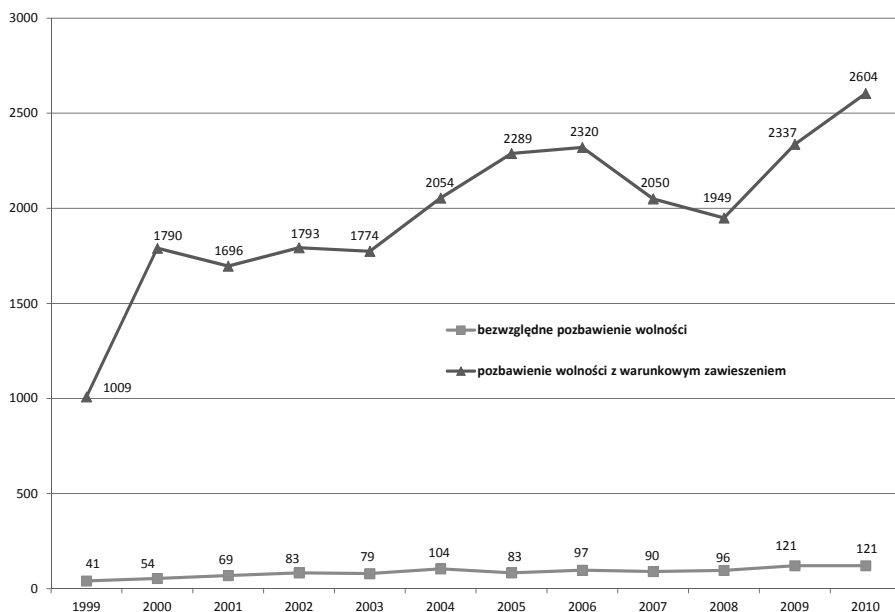
Analizując dane dotyczące skazań za popełnienie występku z art. 297 k.k., warto ponadto zwrócić uwagę na dwie zmienne: wysokość orzeczonej kary pozbawienia wolności oraz zastosowanie warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonej kary.

Przestępstwo z art. 297 k.k. zagrożone jest karą pozbawienia wolności od trzech miesięcy do lat pięciu, a zatem należy do tej grupy występku, które są przez ustawodawcę oceniane jako wymagające niższego zagrożenia karą, a tym samym niejako „mniej groźne”. Jednakże, pomimo i tak niewspółmiernej do skali zagrożenia dla prawidłowości działania systemu gospodarczego wysokości kary grożącej za popełnienie oszustwa kredytowego, kary pozbawienia wolności orzeczane były w większości przypadków (wobec 21.401 skazanych) w wymiarze do jednego roku (87% orzeczeń). Natomiast w wysokości powyżej jednego roku wobec 3302 osób (13% wszystkich orzeczeń). Należy odnotować, że w ostatnich latach zaczęły być orzeczane pojedyncze kary pozbawienia wolności w wysokości kary powyżej trzech lat (wykres 4).

Wykres 4. Wymiar orzeczonej kary pozbawienia wolności na podstawie art. 297 k.k. w latach 1999–2010

Wykres 5. Kara pozbawienia wolności (bezwzględna i z warunkowym zawieszeniem) w latach 1999–2010 – w liczbach bezwzględnych

Wyroki skazujące w sprawach o oszustwo kredytowe, oprócz dosyć niskiego wymiaru orzeczonej kary, w znacznej większości wydawane są z warunkowym zawieszeniem ich wykonania (wykres 5). W przypadku kary pozbawienia wolności ma to miejsce w aż 96% spraw (23.665 przypadków na 24.703 skazania na ten rodzaj kary).

Prawie w ogóle nie zawiesza się natomiast kary grzywny samoistnej z art. 33 § 1 k.k. (około 9% przypadków – 198 orzeczeń na 2305 skazania na tę karę). Natomiast karę ograniczenia wolności zawieszono w 20% przypadków (96 orzeczeń na 495 skazań).

Warto dodać, że w latach 1999–2010 grzywnę obok kary pozbawienia wolności (art. 33 § 2 k.k.) orzeczono wobec 13.159 skazanych (53% wszystkich skazań prawomocnych).

5. WYNIKI BADAŃ AKTOWYCH

5.1. Założenia badania

Badania przeprowadzono w oparciu o akta spraw z art. 297 k.k. zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądowym w roku 2010.

Do badania postanowiono pozyskać akta wszystkich spraw prawomocnie zakończonych w roku 2010 z 10% sądów rejonowych. W ten sposób wylosowano 32 sądy rejonowe, do których skierowano wnioski o przesłanie akt postępowań.

Odpowiedź na wniosek uzyskano ze wszystkich sądów, przy czym w czterech przypadkach przesłano informację o braku tego rodzaju spraw zakończonych w roku objętym badaniem.

Z pozostałych sądów rejonowych nadesłano łącznie akta 245 spraw, z których ostatecznie do analizy zakwalifikowano 216. W przypadku 29 postępowań akta nie spełniały podstawowego założenia badania. Ponadto przesłano akta zawierające błędną kwalifikację czynu (dotyczyło to łącznie 15 postępowań, z których większość stanowiły akta spraw o czyn z art. 279 k.k.) albo prawomocne orzeczenie sądowe nie dotyczące roku 2010 (np. mimo że sprawa została wszczęta w roku 2010, to wyrok zapadł już w roku 2011).

Warto odnotować, że wszystkie przesłane sprawy dotyczyły wyłącznie czynu stypizowanego w art. 297 § 1 k.k., tj. działania w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego od instytucji finansowej lub dysponującej środkami publicznymi określonego w tym przepisie środka wsparcia finansowego poprzez przedłożenie sfałszowanego albo nierzetelnego dokumentu lub oświadczenia.

Wynikać to może z niewielkiej liczby spraw prawomocnie zakończonych na podstawie art. 297 § 2 k.k. (w 2010 r. wyrok na podstawie tego artykułu wydano wobec 12 osób). Tym samym sądy, w których orzeczenia takie zapadły, mogły nie znaleźć się w próbie losowej przygotowanej na potrzeby niniejszego badania.

5.2. Sprawca oszustwa kredytowego

W objętych badaniem postępowaniach zakończonych wydaniem prawomocnego wyroku skazującego w 2010 r. akt oskarżenia o popełnienie przestępstwa

z art. 297 k.k. skierowano przeciwko 361 osobom. Wskazać należy, że wszystkim oskarżonym postawiono zarzut z art. 297 § 1 k.k. W żadnym z badanych przypadków nie wystąpiła kwalifikacja z art. 297 § 2 k.k.

Badanie pokazało, że sprawcami przestępstw oszustwa kredytowego są, co raczej nie zaskakuje, przede wszystkim mężczyźni, którzy stanowią ponad 70% ogółu sprawców, kobiety zaś prawie 30%.

Warto zwrócić uwagę na ten wynik, jako że odbiega on od danych uzyskanych w badaniu nad oszustwem asekuracyjnym (art. 298 k.k.), w którym mężczyźni stanowili aż 92% skazanych, i wynik ten jest zbliżony do odsetka mężczyzn skazanych za przestępstwa ogółem.

Takie proporcje skazanych wynikać mogą ze specyfiki czynności sprawczej czynu z art. 297 § 1 k.k., która wiąże się z przedłożeniem podrobionego, przerobionego, poświadczającego nieprawdę albo nierzetelnego dokumentu w celu uzyskania odpowiedniego wsparcia finansowego i nie wymaga od sprawcy posiadania jakichkolwiek dodatkowych cech predestynujących do popełniania tego przestępstwa. Zarówno mężczyźni, jak i kobiety mogą realizować znamiona czynności sprawczej, składając w tym celu nieprawdziwe dokumenty lub oświadczenia.

Rozpatrując osobę sprawcy oszustwa kredytowego pod kątem wieku w chwili popełnienia przestępstwa, stwierdzić należy, że oskarżeni w wieku do 35 lat stanowili w badanych sprawach niespełna 51%.

Stosunkowo dużą grupę stanowią sprawcy w wieku 26–35 oraz 36–50 lat – każda z nich stanowi po ponad 33% wszystkich, którym postawiono zarzut popełnienia oszustwa kredytowego (odpowiednio: 31,9% i 31,7%). Tymczasem, zgodnie z danymi dotyczącymi ogółu przestępstw, najwyższy współczynnik sprawców na 100.000 ludności wskazuje na osoby do 24. roku życia – co trzeci podejrzany w 2007 r. i co czwarty skazany w 2006 r. nie przekroczył tego wieku. Natomiast w kolejnych grupach wiekowych (do 25 lat oraz 50 i więcej lat) udział sprawców obniża się (stanowią oni poniżej 20% ogólnej ich liczby, odpowiednio 18,9% i 17,5%)⁵⁵.

Uzasadnienia dla takiego rozkładu wiekowego szukać można również w fakcie, iż przedmiotem czynności wykonawczej jest najczęściej przedłożenie przez sprawcę sfalszowanego lub nierzetelnego zaświadczenia albo oświadczenia o zatrudnieniu i osiągniętych zarobkach, co związane jest z okresem prowadzenia przez sprawców aktywności zawodowej. Stąd mniejszy udział osób młodych (do 25. roku życia). Gdyby bowiem uwzględnić dodatkowo wiek przechodzenia na emeryturę (55 lat dla kobiet i 65 dla mężczyzn), można by zauważyć, że sprawcy do 65. roku życia stanowią aż 99,7% wszystkich sprawców oszustwa kredytowego. Powodem takiego rozkładu może być również niechęć instytucji finansowych, przede wszystkim banków, do udzielania form wsparcia, o których mowa w art. 297 § 1 k.k., osobom znajdującym się na emeryturze.

Sprawcy oszustwa kredytowego są przeciętnie wykształceni. W niemal 66% posiadają oni wykształcenie gimnazjalne, zawodowe lub średnie (odpowiednio: 3,1%, 36,9% i 26,0%), podstawowe zaś w 29% (co stanowi łącznie 95% wszystkich sprawców). Wykształcenie wyższe (w tym licencjat – 0,6%) ma 5% ogółu sprawców.

⁵⁵ Por. A. Siemaszko, B. Gruszczyńska, M. Marczewski, *Atlas przestępczości w Polsce 4*, Warszawa 2009, s. 57 i 90.

Pod względem stanu cywilnego w przeważającej części – ok. 46% – sprawcy oszustwa kredytowego nie zawarli jeszcze związku małżeńskiego (kawaler, panna), w niespełna 38% sprawców jest związanych węzłem małżeńskim. Pozostałe ok. 16% to osoby stanu wolnego, z których największą grupę stanowią osoby rozwiedzione (ponad 14%).

Struktura wykształcenia sprawców oszustwa kredytowego znajduje swoje odzwierciedlenie w ich sytuacji zawodowej.

Zatrudnienie w charakterze pracownika fizycznego odnotowano u 31% skazanych, na stanowisku związanym z pracą umysłową – 10,1%. Niewiele ponad 3% sprawców stanowili emeryci bądź renciści, a 1% – osoby uczące się (uczniowie lub studenci).

Ponad połowa (54,7%) wszystkich skazanych sprawców oszustwa kredytowego w chwili popełnienia przestępstwa pozostawała bez pracy (rozumianej jako formalne zatrudnienie na umowę o pracę lub co najmniej na umowę o charakterze cywilnoprawnym) lub jedynie podejmowała się prac dorywczych.

Osoby te – z racji osiągnięcia bardzo niskich albo wręcz nieosiągnięcia jakichkolwiek dochodów – będą znacznie bardziej podatne na oferty łatwego zarobku pochodzące od osób trzecich polegające na uzyskaniu z banku kredytu gotówkowego na swoje nazwisko i przekazaniu uzyskanych środków tym osobom w zamian za niewielką prowizję (tzw. słupy).

Również osoby bezrobotne i pracownicy fizyczni o niskich dochodach (aż u ponad 82% sprawców deklarowane dochody nie przekroczyły 2000 zł, w tym u ponad 45% nie przekroczyły 1000 zł) będą bardziej chętni do prób wyludzenia kredytu gotówkowego, kredytu na zakupy ratalne (z przeznaczeniem na sprzęt RTV lub AGD) czy pożyczki. Tym łatwiejsze jest takie wyludzenie, im mniej sformalizowana jest procedura ich pozyskania, często związana jedynie z przedłożeniem dowodu osobistego i złożeniem oświadczenia o zatrudnieniu i wysokości osiąganych dochodów.

Potwierdzeniem powyższej tezy o niskich dochodach sprawców niech będą przykłady zawodów wykonywanych przez oskarżonych w sprawach o oszustwo kredytowe: budowlaniec, hydraulik, kasjerka, sprzedawczyni, krawcowa, kucharz, magazynier, malarz budowlany, mechanik, murarz, palacz, paczkarka, pracownik myjni, sprzątaczką. Trzydziestu czterech oskarżonych prowadziło działalność gospodarczą w dziedzinie różnego rodzaju usług.

Sprawcy oszustwa kredytowego nie byli w większości (60%) wcześniej karani. W grupie wcześniej karanych nie można doszukać się prawidłowości co do rodzaju przestępstw, za które zostali oni już skazani, jak to ma miejsce na przykład przy oszustwie asekuracyjnym, gdzie takim wyróżnikiem są przestępstwa przeciwko mieniu. Można jednak odnotować zauważalną liczbę wcześniejszych skazań na podstawie art. 178a § 1 k.k. (prowadzenie podjazdu mechanicznego w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego).

W toku postępowania przygotowawczego wobec siedmiu podejrzanych zastosowano środek zabezpieczający w postaci tymczasowego aresztowania na okres od 7 do 180 dni. Wobec kolejnych siedmiu podejrzanych zastosowano poręczenie majątkowe w wysokości od 200 do 40.000 zł. Pod dozór policji oddano 23 osoby. W stosunku do dwóch orzeczono zakaz opuszczania kraju. W kolejnych dwóch przypadkach zastosowano zabezpieczenie majątkowe.

5.3. Strona podmiotowa przestępstwa

Strona podmiotowa czynu z art. 297 § 1 k.k. ograniczona jest do umyślności w postaci zamiaru kierunkowego. Sprawca działa umyślnie w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego określonego instrumentu finansowego.

W badanych postępowaniach w 69% przypadków sprawcy działali w celu uzyskania kredytu, pożyczki, dotacji, elektronicznego instrumentu płatniczego albo zamówienia publicznego dla siebie. Związane to jest z tym, iż w większości badanych spraw przedmiotem wyłudzenia był kredyt konsumencki, w tym przede wszystkim kredyt na zakupy ratalne, lub pożyczka gotówkowa.

W 12% przypadków wyłudzenie następowało „dla kogo innego”. W tej grupie przypadków większość (prawie 70% – 44 sprawy) stanowiły wyłudzenia środków finansowych albo dóbr materialnych dla osób znajdujących się ze sprawcami w stosunkach o charakterze towarzyskim (znajomi). Było to traktowane jako pomoc osobom, które z jakichś względów nie mogły same wziąć kredytu czy pożyczki. W drugiej kolejności (ok. 11% przypadków) sprawców z „innymi osobami” łączyły więzi rodzinne obejmujące również związki o charakterze nieformalnym.

Należy zauważyć, choć w istocie zagadnienie to odnosi się do podmiotu przestępstwa, iż podległość służbową odnotowano w niespełna 5% spraw w tej grupie (trzy przypadki). Polegały one na posłużeniu się nierzetelnym zaświadczeniem w celu uzyskania instrumentu finansowego przekazywanego następnie zwierzchnikowi.

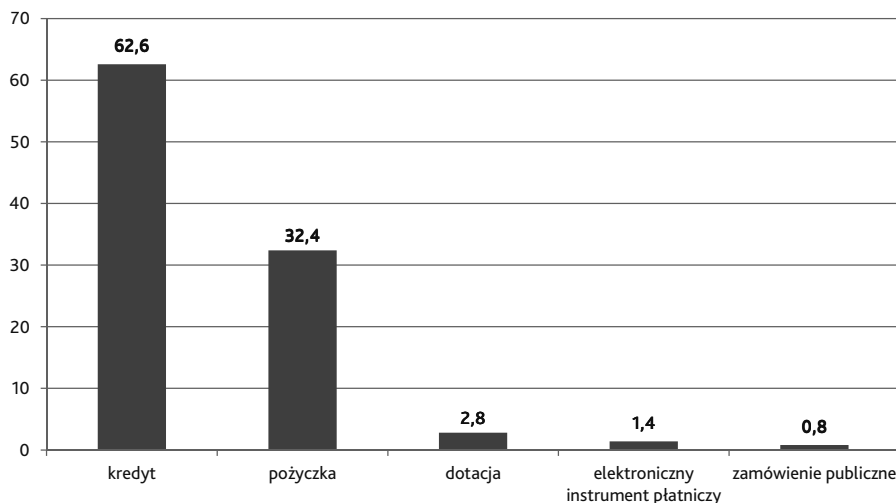
W ok. 8% przypadków (10 spraw) odnotowano popełnienie czynu z art. 297 § 1 k.k. w ramach grup przestępczych. W tym celu wykorzystywano, znaną przede wszystkim z prania pieniędzy, instytucję „słupów”.

Rolę „słupów” pełniły najczęściej osoby bezrobotne, które znajdowane były albo bezpośrednio (np. były zaczepiane na ulicy), albo pośrednio, przy wykorzystaniu ogłoszeń na portalach internetowych zamieszczających darmowe ogłoszenia drobne (typu „Gumtree”). Osoby te następnie były odpowiednio przygotowywane (schludny wygląd) oraz wyposażane bądź w sfałszowane zaświadczenia o zatrudnieniu i osiągniętych dochodach, bądź wręczane im odpowiednio spreparowane wnioski kredytowe. Po przekazaniu stosownych dokumentów byli oni często przewożeni w odpowiednie miejsce – do określonych banków czy punktów obsługi klienta. Po wzięciu na siebie kredytu czy pożyczki uzyskane środki przekazywali organizatorom procederu, otrzymując w zamian niewielką gratyfikację, nieprzekraczającą kwoty 1000 zł.

Na marginesie warto odnotować, że w tego rodzaju sprawach łączna wartość wyłudzonych instrumentów finansowych przekraczała kilka milionów złotych, na co składało się szereg kredytów czy pożyczek o wartościach nieprzekraczających kilku lub kilkunastu tysięcy złotych.

5.4. Przedmiot ochrony

Przedmiotem podlegającym ochronie na podstawie art. 297 § 1 k.k. są instrumenty w nim wyliczone. Spośród wymienionych tam instrumentów w badanych sprawach wystąpiło jedynie pięć: kredyt, pożyczka, dotacja, elektroniczny instrument płatniczy oraz zamówienie publiczne (wykres 6).

Wykres 6. Rodzaj instrumentu objętego zawiadomieniem (w %)

Jak widać z przedstawionego powyżej wykresu, ponad 62% wszystkich badanych postępowań zakończonych prawomocnym orzeczeniem sądowym dotyczyło przedłożenia stosownych dokumentów w celu wyłudzenia kredytu. Łącznie z wyłudzonymi pożyczkami (ponad 32% spraw) stanowią one aż 95% wszystkich przypadków. Pozostałe 5% rozkłada się pomiędzy dotację (niecałe 3% spraw – sześć postępowań), zamówienie publiczne (mniej niż 1% – dwie sprawy) oraz elektroniczny instrument płatniczy (około 1% – trzy przypadki).

Przedmiotem usiłowania wyłudzenia lub dokonanego wyłudzenia były dotacje w postaci dopłat bezpośrednich do gruntów rolnych przyznawane z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) oraz dotacje dla pracodawcy przeznaczone na zatrudnienie osób bezrobotnych.

W przypadku elektronicznych instrumentów płatniczych przedmiotem przestępstwa były w pięciu przypadkach karty kredytowe (czyn sprawcy obejmował wyłudzenie limitu kredytowego na tego rodzaju karcie) oraz w jednym karty płatnicze (uzyskanie karty na podstawie sfałszowanego zaświadczenia o zatrudnieniu i uzyskiwanych dochodach).

Dwa przypadki wyłudzenia zamówienia publicznego dotyczyły przedłożenia nierzetelnych dokumentów w trakcie procedury uzyskania zamówienia organizowanego w trybie przetargu nieograniczonego na ochronę budynku oraz na wykonanie konserwacji zieleni i oczyszczanie ulic. W obu przypadkach osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą nie uzyskały przedmiotowych zamówień ze względu na przeprowadzoną kontrolę przedłożonych dokumentów, jednakże zostały skazane na podstawie art. 297 § 1 k.k. w zw. z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k.

5.5. Strona przedmiotowa

Strona przedmiotowa czynu z art. 297 § 1 k.k. polega na przedłożeniu w procedurze o udzielenie danego instrumentu dokumentów przerobionych, podrobionych, poświadczających nieprawdę, nierzetelnych pisemnych oświadczeń, mających istotne znaczenie dla uzyskania takiego instrumentu.

Dokumenty oraz pisemne oświadczenia dotyczące okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania wymienionych w tym przepisie instrumentów stanowią natomiast środki do uzyskania celu przestępnego.

Najczęściej wykorzystywanym nierzetelnym lub sfalszowanym dokumentem w toku procedury starania się o uzyskanie instrumentu określonego w art. 297 § 1 k.k. było zaświadczenie o zatrudnieniu i wysokości uzyskiwanych dochodów (ok. 83% badanych przypadków). Były to dokumenty albo sfalszowane – poświadczające stan faktyczny, który nie miał miejsca (zatrudnienie danej osoby u konkretnego pracodawcy), lub zawierające dane nierzetelne (inne stanowisko, inna forma zatrudnienia, inna wysokość wynagrodzenia).

Drugim w kolejności fałszowanym dokumentem był wniosek o przyznanie kredytu lub pożyczki (ponad 13% spraw). W tym przypadku sprawca czynu składał nieprawdziwe oświadczenia związane z danymi niezbędnymi do prawidłowej oceny jego zdolności kredytowej. Dotyczyło to przede wszystkim – jak w przypadku zaświadczeń – określenia jego statusu zatrudnienia oraz osiąganego wynagrodzenia, jak również innych obciążeń kredytowych.

Pozostałe dokumenty (ok. 4% przypadków) wykorzystywane przez sprawców oszustw kredytowych w procederze przestępczym miały różny charakter i związane były raczej z pozostałymi instrumentami wymienionymi w art. 297 § 1 k.k., a które były przedmiotem czynności sprawczej przy tego rodzaju przestępstwie (dotacja, zamówienie publiczne). Wśród tych dokumentów należy wymienić: dowody wpłat należności z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, księgę przychodów i rozchodów, formularze PIT, nieprawdziwe referencje przedkładane w związku ze złożoną ofertą przetargową. Ponadto odnotowano nieprawdziwe oświadczenia co do prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie objętym zamówieniem publicznym, nieprawdziwe oświadczenie o posiadanym majątku oraz o niezaleganiu ze składkami ZUS.

W badanych postępowaniach w niespełna 80% przypadków zachowanie sprawcy polegało na przedłożeniu przerobionego, podrobionego, poświadczającego nieprawdę dokumentu w celu uzyskania instrumentu określonego w art. 297 § 1 k.k. W pozostałych 20% przypadków sprawcy składali nierzetelne pisemne oświadczenia mające istotne znaczenie dla uzyskania takiego instrumentu.

Zwrócić należy uwagę na pobieżną lub niewłaściwą weryfikację przedkładanych przez sprawców dokumentów lub oświadczeń przez instytucje przyznające instrumenty określone w art. 297 § 1 k.k. Często banki, które stanowią większość pokrzywdzonych tym przestępstwem, opierają swoją pozytywną decyzję jedynie na przedłożonym zaświadczeniu lub słownym oświadczeniu osoby co do jej zatrudnienia i osiąganych dochodów. Nie są nawet przeprowadzane tak podstawowe sprawdzenia, jak telefon do osoby wystawiającej zaświadczenie celem sprawdzenia prawdziwości danych. Dążenie do udzielenia jak największej liczby kredytów

czy pożyczek o charakterze konsumpcyjnym, a więc najwyższej oprocentowanych (zgodnie z ustawą o kredycie konsumenckim – ponad 20% w skali roku), powoduje zmniejszenie „czujności” pracowników banków w trakcie weryfikacji wniosków i sprawia, że uzyskanie wnioskowanego wsparcia przez osobę, która nie powinna go otrzymać, jest stosunkowo łatwe.

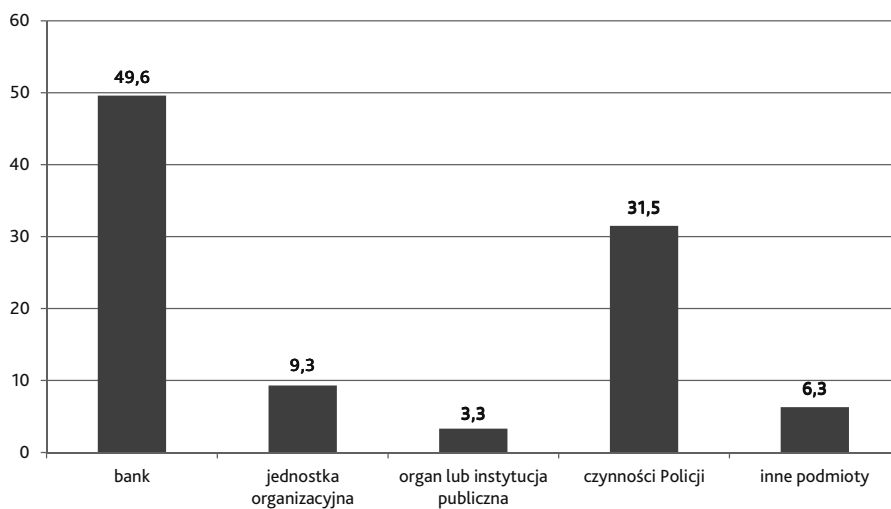
5.6. Zawiadomienie o przestępstwie

Najczęściej występującym w badaniu źródłem informacji o popełnieniu przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. był bank udzielający odpowiedniego wsparcia finansowego: kredytu (gotówkowego lub ratalnego), pożyczki bankowej (ze swej istoty o charakterze pieniężnym) lub elektronicznego instrumentu płatniczego (karta kredytowa lub karta płatnicza). Miało to miejsce w prawie 50% spraw (wykres 7).

Zawiadomienia pochodziły w zasadzie od większości banków działających w naszym kraju, przy czym nie daje się zauważyć tutaj prawidłowości, która wskazywałaby spośród banków udzielających znacznej liczby kredytów ratalnych te, które częściej od innych składałyby zawiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa z art. 297 § 1 k.k., choć taka hipoteza wydawałaby się uzasadniona.

Zawiadomienie o możliwości popełnienia oszustwa kredytowego przybierało postać pisemną, zawierającą opis zdarzenia ze wskazaniem osoby lub osób podejrzewanych o jego popełnienie. Istotne jest, że wraz z zawiadomieniem najczęściej nie były załączane jakiegokolwiek dokumenty stanowiące dla niego podstawę.

Wykres 7. Podmiot zawiadamiający o przestępstwie (w %)

Takie postępowanie składających zawiadomienie banków uzasadnione było tajemnicą bankową określoną w art. 104 ust. 1 prawa bankowego. Zgodnie z tym przepisem bank, osoby w nim zatrudnione oraz osoby, za których pośrednictwem bank wykonuje czynności bankowe, są obowiązane zachować tajemnicę banko-

wą, która obejmuje wszystkie informacje dotyczące czynności bankowej uzyskane w czasie negocjacji, w trakcie zawierania i realizacji umowy, na podstawie której bank tę czynność wykonuje. Ujawnienie informacji nią objętych może nastąpić dopiero po zwolnieniu wskazanych pracowników banku z obowiązku jej zachowania.

Drugim w kolejności źródłem takiej informacji były czynności własne policji (ponad 31%) podejmowane w wyniku uzyskania zawiadomienia o próbie wyłudzenia określonego instrumentu finansowego lub o przedłożeniu fałszywego dokumentu. Taka informacja pozyskiwana była w trybie operacyjnym albo pochodziła z zawiadomienia przekazanego przez pokrzywdzony podmiot. W wyniku podjętych czynności sprawdzających policja zbierała podstawowe dane, w tym sporządzała protokół przyjęcia ustnego zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa, oraz pozyskiwała dokumenty niezbędne do wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Kolejnym źródłem zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa oszustwa kredytowego (ponad 9% przypadków) były jednostki organizacyjne prowadzące podobną do działalności bankowej działalność gospodarczą na podstawie ustawy.

Już samo określenie zakresu podmiotów, które prowadzą taką działalność, stanowi problem praktyczny. Przyjmuje się jednak, że do tej kategorii należą spółdzielcze kasy oszczędnościowo-rozliczeniowe działające na podstawie ustawy z 14.12.1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych. Prowadzą one bowiem działalność o charakterze depozytowym, kredytowym, rozliczeniowym oraz pośredniczą w zawieraniu umów ubezpieczenia. Jak zauważa A. Wujastyk, „spółdzielcze kasy oszczędnościowo-rozliczeniowe mają więc wszystkie cechy jednostek organizacyjnych wymienionych w art. 297 § 1 k.k. Prowadzą działalność gospodarczą, która oparta jest na przepisach ustawy a podobieństwo tej działalności z prowadzoną przez banki wynika z wykonywania dwóch czynności bankowych wymienionych w art. 5 ust. 1 prawa bankowego oraz podejmowania niektórych czynności spośród wskazanych w art. 5 ust. 2 prawa bankowego”⁵⁶. Ponadto jednostkami takimi są instytucje pieniądza elektronicznego, przez które rozumie się osoby prawne działające w formie spółki akcyjnej, utworzone i działające na podstawie zezwolenia właściwych władz lub przepisów prawa, których przedmiotem działania jest prowadzenie we własnym imieniu i na własny rachunek działalności polegającej na wydawaniu do dyspozycji i wykupie pieniądza elektronicznego oraz rozliczanie transakcji dokonywanych przy użyciu instrumentów pieniądza elektronicznego (art. 2 pkt 5 u.e.i.p.).

Problematyczne jest zaliczanie do jednostek prowadzących działalność podobną do bankowej towarzystw ubezpieczeniowych i towarzystw funduszy inwestycyjnych, gdyż w istocie mają one charakter instytucji finansowych o charakterze niebankowym. Wśród badanych postępowań wystąpiły łącznie dwa przypadki zawiadomień pochodzących od takich jednostek.

Znacznie istotniejsze z punktu widzenia założeń badania były zawiadomienia składane przez organy lub instytucje dysponujące środkami publicznymi. Głównym celem nowelizacji przepisu art. 297 k.k. przeprowadzonej w 2004 r. było objęcie zakresem penalizacji również instrumentów, które związane są z pozyska-

⁵⁶ A. Wujastyk, *Przestępstwa tzw. oszustw kredytowych...*, s. 84.

niem środków pochodzących z funduszy Unii Europejskiej (dotacji, subwencji, poręczeń, gwarancji, pożyczek i zamówień publicznych), a które przyznawane są przez uprawnione podmioty.

Podmiotami tymi są jednostki sektora finansów publicznych określone wprost w art. 9 pkt 1–2 u.f.p., tj. organy władzy publicznej, w tym organy administracji rządowej, organy kontroli państwowej i ochrony prawa oraz sądy i trybunały, jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki, jednostki budżetowe, samorządowe zakłady budżetowe, agencje wykonawcze, instytucje gospodarki budżetowej, państwowe fundusze celowe, uczelnie publiczne, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, państwowe i samorządowe instytucje kultury oraz państwowe instytucje filmowe, jak również ZUS, KRUS, NFZ, ARiMR, a także PAN i tworzone przez nią jednostki organizacyjne, oraz inne państwowe lub samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych.

Pomimo tak szerokiego zakresu instytucji mogących stać się pokrzywdzonymi czynem sprawcy z art. 297 § 1 k.k., zawiadomienie przez nie o popełnieniu przestępstwa z omawianego przepisu nastąpiło jedynie w około 3% badanych przypadków i było to: w trzech sprawach dotyczących wyłudzeń dopłat rolniczych ARiMR, w dwóch – ZUS (posłużenie się sfałszowanymi dokumentami w celu uzyskania dotacji) i w jednej – rejonowego urzędu pracy (w sprawie dofinansowania z tytułu zatrudnienia osoby bezrobotnej).

Przepis art. 297 § 1 k.k. nie wymienia, oprócz banków i jednostek organizacyjnych prowadzących działalność podobną do działalności bankowej oraz instytucji dysponujących środkami publicznymi, innych podmiotów, które mogłyby stać się pokrzywdzonymi czynem sprawcy, a jednocześnie były najbardziej zainteresowane złożeniem zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa. Jednak w pozostałych ok. 6% przypadków zawiadomienia pochodziły od takich innych niż wymienione w przepisie podmiotów.

Przy czym zauważyć należy, że składane przez nie zawiadomienia dotyczyły popełnienia innych przestępstw niż oszustwo kredytowe, a kwalifikację z art. 297 § 1 k.k. uzyskiwały bądź w postanowieniu o wszczęciu śledztwa, bądź dopiero w akcie oskarżenia. Praktyką w przypadku tego rodzaju zgłoszeń było wszczęcie dochodzenia na podstawie przepisu, którego dotyczyło zawiadomienie, by wymienić tu najczęściej występujące: art. 270 § 1 k.k., art. 271 § 1 k.k. oraz art. 286 § 1 k.k., a dopiero w trakcie postępowania wszczęcie na podstawie zebranego materiału śledztwa z art. 297 § 1 k.k.

Kwalifikacja prawna na podstawie badanego przepisu, w oparciu o takie zawiadomienia, była możliwa, gdyż czyn sprawcy dotyczył albo instrumentu objętego ochroną tego artykułu (kredyt, pożyczka), albo zawiadamiający działał na rzecz instytucji przyznającej tego rodzaju wsparcie (pośrednik kredytowy, przedstawiciel operatora telekomunikacyjnego sprzedającego na raty aparaty telefoniczne czy jednego z operatorów telewizji cyfrowej rozprowadzającego dekodery do odbioru takiej telewizji), co zostało wykazane w toku postępowania przygotowawczego.

Zawiadomienia złożył w dwóch przypadkach jeden z największych działających na naszym rynku podmiotów udzielających pożyczek gotówkowych w oparciu o przepisy prawa cywilnego.

Ponadto w ośmiu przypadkach zawiadomienia złożyły osoby fizyczne pokrzywdzone czynem sprawcy. Zawiadomienia dotyczyły sfalszowania podpisu pokrzywdzonego na umowie kredytowej, wykorzystania danych zawartych w zgubionym dowodzie osobistym, posłużenia się dowodem osobistym przy zawarciu umowy pożyczki przez osobę bliską pokrzywdzonemu czy zawarcia umowy kredytowej bez wiedzy pokrzywdzonego przy wykorzystaniu sfalszowanego zaświadczenia o zatrudnieniu (wymagało to współpracy pośrednika kredytowego).

5.7. Kwalifikacja prawna czynu

Kwalifikacja prawna we wszystkich objętych badaniem sprawach obejmowała czyn z art. 297 § 1 k.k. W prawie wszystkich wydanych wyrokach kwalifikacja prawna przyjęta za jego podstawę była taka sama jak w akcie oskarżenia.

Artykuł 297 § 1 k.k. jako samodzielna podstawa oskarżenia, a następnie skazania był przyjmowany w przypadkach, gdy przedłożono stosowny dokument lub oświadczenie w celu uzyskania instrumentu finansowego wymienionego w tym przepisie, ale do jego udzielenia nie doszło. Przy takim stanie faktycznym odnotowano również kwalifikację z art. 13 § 1 k.k. w zw. z art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 297 § 1 k.k. Kwalifikacja taka miała miejsce w ok. 24% badanych przypadków.

Znacznie częściej (pozostałe ok. 76% spraw) art. 297 § 1 k.k. występował z zbiegu z innymi przepisami kodeksowymi. Najczęstszym przypadkiem była kwalifikacja kumulatywna z art. 286 § 1 k.k. (40% spraw). Dotyczyło to tych sytuacji, gdy po przedłożeniu sfalszowanego lub nierzetelnego dokumentu albo oświadczenia w wyniku przeprowadzonej weryfikacji kredyt czy pożyczka zostawały przyznane i wypłacone.

W ponad 12% przypadków występowała kwalifikacja z art. 270 § 1 k.k. (jedynie w zbiegu z art. 297 § 1 k.k., ale też dodatkowo w zbiegu z art. 286 § 1 k.k.). Miała ona miejsce w przypadku posłużenia się przez sprawcę dokumentami, które sfalszowała inna osoba, a sprawca ograniczył się wyłącznie do ich przedłożenia w celu uzyskania określonego instrumentu finansowego i/lub ten instrument otrzymał.

W około 1% badanych spraw odnotowano jeszcze kwalifikację prawną z art. 271 § 1 k.k. – w sytuacji, gdy to sam sprawca dokonał fałszerstwa dokumentu (podrobienie lub przerobienie), a następnie się nim posłużył w celu wyłudzenia kredytu lub pożyczki, oraz z art. 273 k.k. – użycie dokumentu zawierającego informacje nieprawdziwe.

W trzech przypadkach (1,5% spraw) jako zbiegająca się z art. 297 § 1 k.k. i art. 286 § 1 k.k. pojawiła się kwalifikacja z art. 275 § 1 k.k. Dotyczyło to tych postępowań, w których sprawcy posłużyli się dowodem osobistym innej osoby.

W prawie 71% badanych postępowań sprawca dokonywał przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. samodzielnie (jednosprawstwo), w dalszych 29% spraw – w porozumieniu z inną osobą. Przy czym w 21% spraw porozumienie takie przybierało postać współsprawstwa, w ok. 1,5% spraw sprawstwa kierowniczego (przypadki pozyskania kredytu w ramach podległości służbowej) i w ok. 2,5% przypadków podżegania do czynu albo pomocnictwa (to ostatnie znacznie częściej).

Oczywiście takie współdziałanie znajdowało swoje odzwierciedlenie w stosowanych kwalifikacjach. Oskarżenie i następnie skazanie za pomocnictwo do oszustwa

kredytowego (art. 18 § 3 w zw. z art. 297 § 1 k.k.) miało miejsce w przypadku dostarczenia bezpośrednio wykonawcy sfalszowanych dokumentów. W sytuacji gdy wykonawca dostarczył dokument sfalszowany przez pomocnika i w następstwie uzyskano wnioskowany instrument finansowy, kwalifikowane to było jako czyn z art. 18 § 3 k.k. w zw. z art. 297 § 1 k.k. i art. 286 § 1 k.k. w zb. z art. 270 § 1 k.k. w zw. z art. 11 § 2 k.k. Natomiast w przypadku poświadczenia nieprawdy w dokumencie stosowana była powyżej wskazana kwalifikacja prawna, z tym że zamiast czynu z art. 270 § 1 k.k. pojawiał się art. 271 § 1 k.k.

Odnotować należy występującą – głównie na etapie postępowania przygotowawczego – dowolność w stosowaniu kwalifikacji z art. 297 § 1 k.k. i art. 286 § 1 k.k. Powodowało to częstokroć konieczność dokonywania zmiany trybu prowadzenia postępowania przygotowawczego z dochodzenia (właściwego dla art. 286 § 1 k.k. – art. 325b § 1 pkt 3 k.p.k.⁵⁷) na śledztwo (przewidziane dla art. 297 § 1 k.k.). Świadczyć to może o braku wypracowania jednolitej praktyki kwalifikowania czynów o oszustwa kredytowe przez organa ścigania (głównie Policję jako prowadzącą przeważającą część postępowań przygotowawczych o czyny z art. 297 k.k. oraz śledztw w ramach czynności zleconych – art. 311 § 2 k.p.k.).

5.8. Czas trwania postępowania

Uproszczony tryb dowodowy, ograniczony częstokroć do zebrania przedłożonych przez sprawcę czynu dokumentów w postaci zaświadczeń, wniosków i pisemnych oświadczeń, powoduje, że wydawać by się mogło, iż postępowania te powinny być prowadzone sprawnie i kończone w terminach przewidzianych w kodeksie postępowania karnego, albo tylko nieznacznie go przekraczając.

W ciągu trzech miesięcy (termin z art. 310 § 1 k.p.k.) aktem oskarżenia zakończyło się około 45% badanych postępowań przygotowawczych. W ciągu pół roku zakończeniu uległo kolejnych prawie 30% postępowań, natomiast do roku – kolejne 18%. Powyżej roku trwało pozostałe 7%.

Wszelkie odchylenia w górę (ponad 90 dni) spowodowane były albo wielowątkowością postępowań, które dodatkowo łączone były w jedno z kilkoma innymi sprawami przeciwko tym samym osobom, albo zajęciem długotrwałych przeszkód wynikających z konieczności uzyskania opinii biegłego z zakresu identyfikacji pisma ręcznego (w celu ustalenia osoby składającej podpis pod określonym dokumentem) lub biegłych psychiatrów (gdy zachodziła wątpliwość co do poczytalności sprawcy), jak również koniecznością poszukiwania sprawcy. W skrajnych przypadkach czas trwania postępowania przygotowawczego wynosił ponad osiem lat. Podobne zresztą przyczyny powodowały wydłużenie okresu rozpoznania sprawy na etapie postępowania sądowego.

Czas, jaki upłynął od wniesienia do sądu aktu oskarżenia do pierwszej rozprawy głównej, w 50% spraw nie przekraczał 52 dni, a w kolejnych 30% – 100 dni.

Okres pomiędzy pierwszą rozprawą a wydaniem wyroku skazującego w 74% spraw nie przekraczał jednego dnia. Dotyczyło to tych postępowań, w których skierowano do sądu akt oskarżenia z wnioskiem o skazanie w trybie art. 335 § 1 k.p.k.

⁵⁷ Ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 ze zm.).

W takich przypadkach sąd wydawał wyrok na posiedzeniu, w oparciu o przedstawione mu akta sprawy. W wyroku nie dokonywał jakichkolwiek modyfikacji wniosku określającego wysokość kary. W ok. 10% przypadków okres ten wynosił ponad 100 dni (maksymalnie 962).

Na zakończenie warto spojrzeć jeszcze na średni czas trwania postępowań: od wszczęcia do wydania wyroku.

Średni czas dla postępowań zakończonych aktem oskarżenia z wnioskiem w trybie art. 335 § 1 k.p.k. wyniósł w badanych sprawach 245 dni. W przypadku skierowania sprawy do rozpoznania w trybie zwykłym – 364 dni, a w przypadku skazania bez przeprowadzenia postępowania dowodowego w trybie art. 387 § 1 k.p.k. – 401 dni. Średni czas postępowania dla wszystkich rodzajów orzeczeń wyniósł 297 dni.

Najkrótsze postępowanie (od wszczęcia do skazania) trwało 29 dni, najdłuższe 3016 dni.

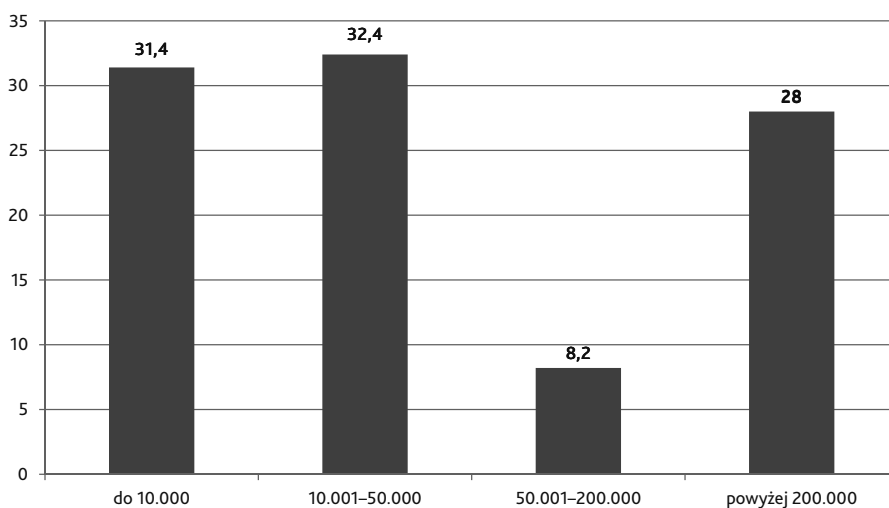
5.9. Wysokość kwot objętych wyłudzeniem

Jednym z najistotniejszych wniosków wynikających z niniejszego badania jest wzrost kwot usiłowanych (objętych wnioskiem sprawcy przestępstwa) lub wyłudzonych w ramach jednej czynności sprawczej.

O ile we wcześniejszych badaniach wskazywano na niskie wartości wyłudzonych kredytów czy pożyczek (poniżej 10.000 zł), to w przypadku badanych postępowań tego rodzaju wyłudzenia dotyczyły jedynie niewiele ponad 31% ogółu spraw.

Dla celów niniejszego badania dokonano sumowania kwot usiłowanych lub wyłudzonych instrumentów finansowych w ramach jednego postępowania. Stąd prezentowane na poniższym wykresie wyniki mogą różnić się od danych prezentowanych dla pojedynczych czynów.

Wykres 8. Wartość usiłowanych lub wyłudzonych instrumentów finansowych (łącznie w ramach jednego postępowania)

Jak widać na wykresie 8, łączna wartość instrumentów finansowych uzyskanych bądź objętych przypadkami, gdy złożono wnioski o ich przyznanie, wskazuje na wzrost kwot, o które występują sprawcy czynów z art. 297 § 1 k.k. Niestety nie przekłada się to ani na wysokość wyroku orzeczanego wobec sprawców tych przestępstw (brak korelacji wysokość wyłudzenia-wysokość kary), ani na częstsze orzekanie środka w postaci naprawienia w całości lub części szkody wyrządzonej przestępstwem, które to mogłoby być znacznie dotkliwszą sankcją dla sprawców niż nawet wyższa kara pozbawienia wolności.

5.10. Sposób zakończenia postępowania sądowego

W badanych postępowaniach zarzut popełnienia przestępstwa oszustwa kredytowego z art. 297 § 1 k.k. postawiono 361 osobom.

W prawie wszystkich przypadkach (98,3%) wydano wyrok skazujący (355 osób), w 0,3% – wyrok uniewinniający (1 osoba).

W pozostałych 1,4% postępowanie zostało umorzone warunkowo na etapie postępowania sądowego (pięć osób). Okres próby zakreślono w czterech przypadkach na dwa lata, wobec jednej osoby – na jeden rok.

Oszustwo kredytowe z art. 297 § 1 k.k. nie jest zagrożone wysokimi sankcjami – od trzech miesięcy do pięciu lat pozbawienia wolności. Jednakże badanie pokazuje, że w żadnym z przypadków wyrok skazujący oskarżonego na karę pozbawienia wolności nie był wyższy niż 24 miesiące – niezależnie od tego, czy oskarżony został skazany na bezwzględną karę pozbawienia wolności, czy na karę pozbawienia wolności warunkowo zawieszoną.

W stosunku do ponad 60% oskarżonych orzeczono karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą roku, w tym w 23,2% przypadków – do sześciu miesięcy. Powyżej 12 miesięcy do dwóch lat orzeczono względem pozostałych niespełna 40%.

Warto dodać, że warunkowe zawieszenie kar pozbawienia wolności orzekano na równe okresy: 12 miesięcy (0,3%), 24 miesiące (ok. 37%), 36 miesięcy (ok. 38%), 48 miesięcy (12,5%) i 60 miesięcy (12,5%), czyli 2, 3, 4 i 5 lat, nie stosując w ogóle wartości pośrednich (np. 9 czy 18 miesięcy). Wynik ten potwierdza obserwacje dotyczące innych oszustw gospodarczych.

W stosunku do 175 skazanych (ponad 48%) orzeczono karę grzywny obok kary pozbawienia wolności. Wobec 15 skazanych (niewiele ponad 4%) orzeczono grzywnę w trybie art. 58 § 3 k.k.

W ok. 77% przypadków wysokość orzeczonej grzywny nie przekroczyła 1000 zł. W żadnym przypadku nie przekroczyła kwoty 10.000 zł, przy czym w przedziale 5001–10.000 zł orzeczono grzywnę względem 0,6% skazanych. Wobec niewiele ponad 22% skazanych grzywnę obok kary pozbawienia wolności orzeczono w wysokości od 1001 zł do 5000 zł.

W przypadku grzywny orzeczonej w trybie art. 58 § 3 k.k. (grzywna zastępcza) jej wysokość wyniosła od 400 zł do 3000 zł.

Sprawcy oszustwa kredytowego doprowadzają swoim działaniem do wypłaty uzyskanych przy pomocy fałszywych albo nierzetelnych dokumentów środków określonych w art. 297 § 1 k.k. i wydawać by się mogło, że właściwym środkiem

karnym, jaki winien zostać orzeczony względem nich, jest obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej instytucji taki środek przyznającej.

Jednakże w stosunku do skazanych za tego rodzaju czyny orzekanie obowiązku naprawienia szkody nie jest regułą. Środek ten bowiem orzeczono jedynie wobec 106 skazanych (29%), przy czym w stosunku do 34 skazanych dotyczył on naprawienia szkody jedynie w części.

Wobec jednej osoby orzeczono karę ograniczenia wolności w wymiarze ośmiu miesięcy.

Jedynie w sześciu przypadkach wniesiono od orzeczenia skazującego środek odwoławczy (apelację). Podstawą dla wniesienia środka zaskarżenia była obraza przepisów prawa materialnego albo rażąca niewspółmierność kary lub niesłuszne zastosowanie lub niezastosowanie środka zabezpieczającego.

W stosunku do czterech apelacji sąd II instancji orzekł ich całkowitą bezzasadność i utrzymał wydane orzeczenia w mocy. W pozostałych dwóch przypadkach dokonał częściowej modyfikacji wydanego wyroku w zakresie orzeczenia o karze.

Czas oczekiwania na rozprawę apelacyjną – od wniesienia apelacji – wyniósł w badanych przypadkach od 51 do 120 dni. Warto podkreślić, że wyroki sądu II instancji wydawane były tego samego dnia, w którym odbywała się rozprawa.

6. PODSUMOWANIE

Przeprowadzone badanie wskazuje, że nowelizacja z 18.03.2004 r., która dokonała dosyć istotnej modyfikacji treści art. 297 k.k., wpłynęła w sposób pozytywny na zwiększenie liczby spraw prowadzonych w kierunku oszustwa kredytowego oraz spowodowała wzrost orzeczeń skazujących za popełnienie tego przestępstwa.

Niestety nie spełnia ona oczekiwań, jeżeli chodzi o stosowanie przepisu art. 297 § 1 k.k. do przestępstwa oszustwa kredytowego wobec szerszego zakresu instytucji finansowych objętych jego ochroną. Spośród bowiem 10 instrumentów praktyczne zastosowanie znajduje jedynie połowa, przy czym sprawy o wyłudzenia dotacji, zamówień publicznych oraz elektronicznego instrumentu płatniczego stanowią niewielki odsetek wszystkich. W dalszym ciągu art. 297 k.k. służy przede wszystkim zwalczaniu wyłudzeń kredytów gotówkowych lub ratalnych oraz pożyczek na cele konsumpcyjne.

Istotną, zauważalną zmianą jest zwiększenie się kwot wyłudzonych kredytów czy pożyczek, co jednak nie przekłada się na orzekanie przez sądy środka karnego w postaci obowiązku naprawienia szkody (w całości lub w części) poprzez zwrot nienależnie uzyskanych instrumentów finansowych poszkodowanym instytucjom.

W toku badania dało się zauważyć, iż w wielu przypadkach do popełnienia przestępstwa by nie doszło, gdyby instytucje udzielające kredytów lub pożyczek dokonywały właściwej oceny zdolności kredytowej sprawcy, a nie oceny uproszczonej, opartej częstokroć na dokumentach sfalszowanych przez niego samego albo przez inne osoby pomagające mu w popełnieniu przestępstwa.

Czas prowadzenia postępowania przygotowawczego, choć wydawać by się mogło, że ze względu na dosyć prosty tryb udowodnienia popełnienia przestępstwa z art. 297 § 1 k.k. (oparty na pozyskaniu odpowiednich dokumentów) powinien być istotnie krótszy niż czas prowadzenia postępowań w innych sprawach, taki nie

jest. Jedynie ok. 33% postępowań została zakończona aktem oskarżenia w kodeksowym terminie 90 dni przewidzianym dla śledstw.

Istotnie skrócony został czas postępowania sądowego, ale wynika to zapewne z faktu, iż ponad 70% spraw rozpatrywanych jest w trybie art. 335 § 1 k.p.k.

Podsumowując, należy stwierdzić, że obecne brzmienie przepisu art. 297 k.k. w rzeczywistości stanowi jedynie realizację wymogu dostosowania polskich przepisów do regulacji Unii Europejskiej, gdyż dokonana nowelizacja nie wpłynęła w sposób istotny na ściganie i karanie sprawców wyłudzeń instrumentów wsparcia udzielanych ze środków publicznych. Naiwne byłoby twierdzenie, że przewidziane prawem procedury ich udzielania stanowią skuteczną tamę dla prób wyłudzeń takich instrumentów, gdyż pojawiające się (dostyc liczne) przykłady nieprawidłowo przeprowadzonych przetargów pokazują raczej, iż takie patologie występują, tylko nie są zgłaszane.

Należałoby zatem zastanowić się, czy obecnie funkcjonująca konstrukcja przepisu penalizującego oszustwo kredytowe jest właściwa, czy może należałoby dokonać jej kolejnej modyfikacji w kierunku zmniejszenia kazuistyczności jej sformułowania poprzez inne opisanie poszczególnych instrumentów oraz związanych z nimi zachowań przestępczych, a także wyeliminowanie wątpliwości co do zakresu podmiotów mogących stać się pokrzywdzonymi przestępstwem. Być może w konsekwencji pozwoliłoby to rozstrzygnąć wątpliwości dotyczące prawidłowego kwalifikowania zachowań przestępczych sprawców w przypadkach, w których wyczerpują one znamiona kilku przepisów kodeksu karnego.

Summary

Konrad Buczkowski, *Credit fraud (Art. 297 of the Criminal Code) – assessment of efficiency of combating pathologies in raising funds for business purposes*

The study discussed in this article shows that the amending statute of 18 March 2004, which modified quite significantly the contents of Art. 297 of the Criminal Code [CC], had a positive influence on the growing number of credit fraud cases, as well as resulted in a greater number of convictions for these offences. Unfortunately, the amendments do not meet the expectations as for the application of paragraph 1, which concerns credit fraud against a greater number of financial institutions protected by it. Out of 10 instruments it mentions, only half are applied in practice. The subsequent paragraphs of Art. 297 CC serve mainly to combat the offences of fraudulently obtaining cash loans, hire-purchase loans and consumer loans.

During the examination, it could be observed that many offences would not have been committed had the loan-granting institutions conducted an adequate assessment of the offender's creditworthiness instead of a simplified assessment, often based on documents forged by that person or by other persons aiding the offender. Consequently, another possible modification of the wording of Art. 297 CC might be considered: namely one going towards less casuistic wording, by means of a different description of the individual instruments and the related criminal behaviours, as well as by means of eliminating doubts concerning the range of entities which might be injured as a result of the offence. This would enable resolving the doubts concerning the correct classification of offenders' criminal behaviours in the cases which demonstrate the elements listed in several provisions of the Criminal Code.